

PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej

Aleksandra Kuczyńska-Zonik
Kamila Sierzputowska

Wpływy Rosji i Chin w państwach bałtyckich

PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej

Recenzent dr hab. Michał Strzelecki, prof. UMK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Seria Prace Instytutu Europy Środkowej
Numer 8/2022
Redakcja serii Beata Surmacz i Tomasz Stępniewski

Copyright Instytut Europy Środkowej
ISBN 978-83-66413-88-7
Wydawca Instytut Europy Środkowej
ul. Niecała 5
20-080 Lublin
www.ies.lublin.pl

Projekt okładki i skład www.targonski.pl
Fotografie na okładce © Michele Ursi | shutterstock.com
© xtock | shutterstock.com

Druk www.drukarniaakapit.pl

Instytut
Europy Środkowej

Nr 8/2022

PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej

Aleksandra Kuczyńska-Zonik
Kamila Sierzputowska

Wpływy Rosji i Chin w państwach bałtyckich

Lublin 2022

Spis treści

Tezy	7
Wprowadzenie	9
1. Uwarunkowania i cele oddziaływań Rosji w państwach bałtyckich	15
2. Uwarunkowania i cele oddziaływań Chin w państwach bałtyckich	23
3. Instrumenty wpływu Rosji w państwach bałtyckich	31
4. Instrumenty wpływu Chin w państwach bałtyckich	47
5. Działania państw bałtyckich w kierunku ograniczania wpływów Rosji i Chin	55
Zakończenie	67
Bibliografia	71

■ Tezy

Państwa bałtyckie ze względu na uwarunkowania historyczne i geopolityczne – członkostwo w NATO i UE oraz bezpośrednie sąsiedztwo Rosji – znajdują się w centrum zainteresowania Rosji, która nadal demonstruje chęć odzyskania utraconych wpływów.

Rosja od wielu lat jest najważniejszym zagrożeniem dla Litwy, Łotwy i Estonii, a stosowane przez nią instrumenty wpływu obejmują szeroki zasób środków – od militarnych i politycznych po gospodarcze, informacyjne i kulturowe. Ważnym narzędziem polityki zagranicznej Kremla są również ataki cybernetyczne. Tym samym państwa bałtyckie są zmuszone do adaptacji do różnych scenariuszy konfrontacji z Rosją.

Chiny intensyfikują działania w Europie Środkowej, obejmujące również państwa bałtyckie. Zasadniczą gałęzią współpracy są tranzyt i logistyka, które stanowią ważne sektory gospodarek państw bałtyckich. Chińsko-bałtycka współpraca gospodarcza jest częścią chińskiej strategii wobec Unii Europejskiej i Europy Środkowej, niemniej wpływy Chin na Litwie, Łotwie i w Estonii są niewielkie. Dodatkowo państwa bałtyckie obawiają się zagrożeń ze strony Chin ze względu na szpiegostwo i działania dezinformacyjne.

O ile celem Rosji jest dyskredytacja rządów Litwy, Łotwy i Estonii na arenie międzynarodowej, podważenie ich instytucji państwowych oraz obniżenie spójności społecznej, głównie poprzez wykorzystanie podziałów etnicznych, o tyle Chiny dążą do zwiększenia swojej pozycji ekonomicznej w regionie Europy Środkowej. Stąd Rosja i Chiny wykorzystują różne instrumenty oddziaływań, co stanowi poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa Litwy, Łotwy i Estonii.

Wprowadzenie

Po odzyskaniu niepodległości przez państwa bałtyckie ich relacje z Rosją układały się poprawnie, chociaż nieraz dochodziło do konfliktów. W latach 90. wycofano wojska sowieckie/rosyjskie z państw bałtyckich, co umożliwiło rozpoczęcie procesu negocjacyjnego oraz włączenie Litwy, Łotwy i Estonii do UE i NATO. W tym okresie Litwa, Łotwa i Estonia postrzegały swoją przyszłą geopolityczną rolę jako pomost pomiędzy NATO i Rosją. Okres relatywnej współpracy i neutralnych stosunków między państwami bałtyckimi a Rosją przerwała agresywna polityka Putina wobec państw Eu-

ropy Środkowej i Wschodniej¹. Obawy o rewizjonistyczną politykę Rosji w regionie bałtyckim wzrosły w 2008 roku po konflikcie rosyjsko-gruzińskim. Jednak to aneksja Krymu i atak na Ukrainę spowodowały znaczący spadek poczucia bezpieczeństwa państw bałtyckich. W obliczu militaryzacji regionu i kontynuacji rewizjonistycznej polityki Rosji ocieplenie stosunków między tym państwem a Litwą, Łotwą i Estonią wydaje się niemożliwe.

Nieco inaczej przebiegał proces nawiązywania współpracy z Chinami. Po rozpadzie bloku komunistycznego dawne republiki radzieckie skupiły się na integracji z instytucjami zachodnimi, Chiny zaś zaniedbywały ten obszar. Dopiero po rozszerzeniu Unii Europejskiej o państwa środkowoeuropejskie Chiny zainteresowały się tym obszarem, w tym Litwą, Łotwą i Estonią, w celu nawiązania ściślejszej współpracy politycznej i przede wszystkim gospodarczej. Następnie Chiny ożywiły współpracę z grupą państw Europy Środkowej, kiedy w 2012 roku w Warszawie doszło do pierwszego spotkania na szczycie szefów rządów, które dało oficjalny początek formule 16+1, obejmującej państwa bałtyckie oraz Albanię, Bośnię i Hercegowinę, Bułgarię, Chorwację, Czarnogórę, Czechy, Macedonię, Rumunię, Serbię, Słowację, Słowenię, Węgry, Polskę oraz Grecję (od kwietnia 2019 ro-

1 A. Kuczyńska-Zonik, *The Securitization of National Minorities in the Baltic States*, „Baltic Journal of Law & Politics”, t. 10, 2017, nr 2, s. 26-45, <https://doi.org/10.1515/bjlp-2017-0011>.

ku)². Z perspektywy Chin państwa bałtyckie nie stanowią osobnych podmiotów, ale część regionu Europy Środkowej, a szerzej – swoiste przedpole Unii Europejskiej, obszar jej wpływów politycznych i gospodarczych. Jednocześnie Chiny nie dostrzegają wewnętrznego zróżnicowania tego regionu, traktując go jako relatywnie spójny obszar. Z kolei stosunek państw Europy Środkowej do Chin był mocno zróżnicowany. W szczególności pandemia COVID-19 odcisnęła swoje piętno na regionalnym środowisku bezpieczeństwa, Chiny bowiem wykorzystywały narzędzia polityczne i informacyjne do zdyskredytowania swoich przeciwników, a tym samym do poprawy swojego wizerunku i w rezultacie do poszerzania wpływów na arenie międzynarodowej³. Procesy te nie ominęły również państw bałtyckich. Chiny podjęły się bowiem ambitnej misji (tzw. „dyplomacja maseczkowa”), która przyniosła jednak odwrotny skutek⁴. Rzekoma pomoc humanitarna Chin okazała się w przeważającej mierze komercyjną sprzedażą, a produkty medyczne w wielu przypadkach nie spełniały wymogów UE. Na Litwie z podejrzliwością podchodzono do pomocy medycznej dostarczonej przez Huawei Technologies i traktowano ją jako próbę wywarcia presji na

2 B. Góralczyk, *China's Interests in Central and Eastern Europe: Enter the Dragon*, „European View” 2017, t. 16 (1), s. 153-162, <https://doi.org/10.1007/s12290-017-0427-9>.

3 K. Andrijauskas, *The Chinese Factor in the Baltic States' Security*, „Journal on Baltic Security”, t. 72, 2021, nr 2, s. 15-25, <https://doi.org/10.2478/jobs-2021-0005>.

4 A. Kuczyńska-Zonik, B. Jundo-Kaliszewska, *The Wolf Resists the Dragon: An Assessment of the Relationship Between Lithuania and China During the COVID-19 Pandemic*, „IEŚ Policy Papers” 2022.

dyskusję dotyczącą dostawcy technologii 5G w tym państwie. Z kolei w Estonii użycie rosyjskich linii lotniczych do transportu sprzętu medycznego z Chin zostało wykorzystane przez media rosyjskie do rozpowszechniania dezinformacji na temat roli Rosji w zwalczaniu COVID-19.

Niniejsza publikacja ma na celu analizę oddziaływań Rosji i Chin w państwach bałtyckich w XXI wieku. W szczególności autorki zwracają uwagę na motywację, instrumenty i skuteczność działań obu potęg w regionie. Punktem wyjścia jest przekonanie, że państwa bałtyckie ze względu na uwarunkowania historyczne i geopolityczne – członkostwo w NATO i UE oraz bezpośrednie sąsiedztwo Rosji – znajdują się w centrum zainteresowania Rosji, która nadal demonstrowuje chęć odzyskania utraconych wpływów. Ponadto wzrost globalnej roli Chin oraz wzajemne relacje mocarstw będą kształtować sytuację bezpieczeństwa państw bałtyckich. Chociaż tematem jest proces oddziaływań odbywający się w XXI wieku, wskazywane są szersze uwarunkowania, sięgające lat 90. XX wieku – po odzyskaniu przez państwa bałtyckie niepodległości. Autorki stawiają tezę, że Rosja od wielu lat jest najważniejszym zagrożeniem dla Litwy, Łotwy i Estonii, a stosowane przez nią instrumenty wpływu obejmują szeroki zasób środków – od instrumentów militarnych i politycznych po gospodarcze, informacyjne i kulturowe. Celem Rosji jest dyskredytacja rządów Litwy, Łotwy i Estonii na arenie międzynarodowej, podważenie ich instytucji państwowych oraz obniżenie spójności społecznej, głów-

nie poprzez wykorzystanie podziałów etnicznych. Chociaż Chiny zainteresowane są głównie rozszerzeniem swoich wpływów gospodarczych, podobnie jak Rosja intensyfikują działania w Europie Środkowej, obejmujące również państwa bałtyckie. Niemniej ich wpływ na Litwie, Łotwie i w Estonii jest niewielki, w ostatnich latach bowiem bezskutecznie próbowały pozyskać przychyłność litewskich, łotewskich i estońskich elit politycznych do realizacji własnych interesów gospodarczych. Jednak świadomość wyzwań, jakie pojawiają się w związku z obecnością Chin w regionie, powoduje, że zbliżenie pomiędzy państwami jest mało prawdopodobne.

W celu omówienia powyższych zagadnień autorki posłużyły się metodą porównawczą, która pozwoliła na zdiagnozowanie skali oddziaływań oraz użytych przez Rosję i Chiny instrumentów. Metoda zdeterminowała również strukturę pracy. W dwóch pierwszych rozdziałach scharakteryzowano uwarunkowania i cele wpływu odpowiednio Rosji i Chin w państwach bałtyckich. Dwa kolejne rozdziały poświęcono instrumentom wpływu, w tym militarnym, politycznym, gospodarczym, informacyjnym i kulturowym. W ostatniej części autorki podjęły próbę odpowiedzi na pytanie o skuteczność rosyjskich i chińskich oddziaływań, wskazując sposoby ograniczania wyzwań i zagrożeń przez Litwę, Łotwę i Estonię.

1 ●

Uwarunkowania i cele oddziaływań Rosji w państwach bałtyckich

Kluczową determinantą, wpływającą na kształt i cele współczesnej polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, są konsekwencje upadku systemu bipolarnego, a także następstwa transformacji społeczno-politycznej lat 90. XX wieku, tj. okoliczności rozpadu Związku Radzieckiego oraz warunki powstania współczesnej Rosji. Demontaż dwubiegunowego układu sił przyniósł istotne zmiany również w sposobie funkcjonowania państw bałtyckich. Z uwagi na słabą w owym czasie pozycję Rosji, niezdolnej w latach 90. do projekcji siły, region ten przekształcił się w obszar kooperacji gospodarczo-politycznej, stając się jednym z najbardziej stabilnych

w obszarze poradzieckim. Sytuacja uległa diametralnej zmianie po objęciu władzy przez Władimira Putina w 2000 roku. Stopniowa odbudowa gospodarcza kraju sprzyjała umacnianiu rosyjskiej pozycji w regionie. Wpłynęło to na zasadniczą zmianę założeń polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, w ramach których zakładano wzmocnienie samodzielności Rosji na arenie międzynarodowej oraz intensyfikację inicjatyw integracyjnych obszaru poradzieckiego, w opozycji do koncepcji bliższej współpracy z Zachodem⁵. Wyrazem tego były m.in.: dezaprobata wobec rozszerzania NATO na wschód oraz powrót do modelu polityki opartej na rywalizacji z Sojuszem Północnoatlantyckim. Należy pamiętać, że dopiero dojście Putina do władzy otworzyło nowy etap w dziejach Rosji, naznaczony posunięciami na rzecz przywrócenia jej „należnego miejsca w świecie”, czyli potęgi porównywanej co najmniej z epoką radziecką⁶. Zgodnie z przyjętym wówczas założeniem naczelną rolę w hierarchii wyznaczników jej pozycji zajęła tożsamość państwa, będąca kombinacją jego unikalnej historii, języka, kultury i wartości. Elementy te, zespolone z tradycją oraz szczególną rolą Cerkwi prawosławnej, miały być czymś więcej, niż tylko „narodem” czy „państwem”. W przekonaniu Putina wszystkie te komponenty

5 N. Morozova, *Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin*, „Geopolitics”, t. 14, 2009, nr 4, s. 669.

6 A. Furier, *Dekada Jelcyna. Uwarunkowania rosyjskich przemian społecznych i politycznych 1991-2000*, Szczecin 2003, s. 256.

współtworzą Rosję jako samodzielną cywilizację⁷. Na uwagę zasługuje właśnie rosyjskie postrzeganie „państwa”, w którym podkreśla się jego wyjątkowy charakter: mesjanizm, „ducha rosyjskiego”, prawosławie, tajemniczość, imperializm. Stąd geopolityka wykracza tu poza sferę racjonalną, przechodząc w rodzaj mistycyzmu geopolitycznego⁸. Przestrzeń jest niezmiennie podstawowym wyznacznikiem pozycji Rosji. Dlatego przez wieki polityka poszczególnych władców opierała się na poszerzaniu jej terytorium, wykazując silnie ekspansjonistyczny charakter. Z tego między innymi względu rozpad imperium radzieckiego postrzegany był w kategoriach potężnej porażki, co potwierdzał Putin w swoim orędziu, określając go jako „samobójstwo geopolityczne” oraz „największą tragedię geopolityczną XX wieku”⁹. Bez wątpienia powrót do polityki zagranicznej z czasów ZSRR ułatwiła Kremlowi dynamika wzrostu gospodarczego, warunkowana monopolem na surowce energetyczne (ropę i gaz ziemny), a przede wszystkim wzrostem ich cen w pierwszej dekadzie XX wieku¹⁰. Twarda linia polityczna wyraźnie służyła rewi-

7 F. Hill, *How Vladimir Putin's World View Shapes Russian Foreign Policy*, [w:] *Russia's Foreign Policy*, red. D. Cadier, M. Light, New York 2015, s. 48-49.

8 A. Legucka, *Geopolityczne konsekwencje konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim*, Warszawa 2013, s. 54-55.

9 Wypowiedź prezydenta Rosji Władimira Putina przed Zgromadzeniem Federalnym w ramach dorocznego orędzia o stanie państwa w 2005 roku.

10 E. Lucas, *Nowa zimna wojna. Jak Kreml zagraża Rosji i Zachodowi*, Poznań 2008, s. 57; R. Socha, *Analiza relacji cen gazu ziemnego i ropy naftowej. Czy ceny są nadal od siebie zależne?*, „Polityka energetyczna – Energy Policy Journal”, t. 17, 2014, z. 2, s. 65-80.

zji ładu międzynarodowego, ustanowionego po zakończeniu zimnej wojny, oraz destabilizacji regionu. Środkiem do zaspokojenia ambicji mocarstwowych przywódcy Rosji, od samego momentu przejęcia przez niego władzy po Borysie Jelcynie, była odbudowa hegemonii w sferze poradzieckiej i demontaż architektury bezpieczeństwa zbiorowego. Konfrontacja z Zachodem, zasilana geopolitycznymi ambicjami Rosji, służyła odzyskaniu kontroli nad „bliską zagranicą”. Stosunek do państw bałtyckich, postrzeganych przez Putina jako „byłe prowincje Moskwy”, generował zagrożenie dla obszaru euroatlantyckiego, a zwłaszcza suwerennych po 1991 roku Litwy Łotwy i Estonii¹¹. Należy pamiętać, że pomimo przywrócenia im państwowości, relacje pomiędzy nimi a Rosją były dość problematyczne. Rosja bowiem nigdy nie pogodziła się z utratą wpływów i ich niepodległością. Tymczasem władze tych państw, świadome faktu, iż jedynie polityka „maksymalnego zakotwiczenia” w Europie i świecie zachodnim pozwoli na skuteczne odłączenie się od przestrzeni poradzieckiej, konsekwentnie realizowały prozachodnią orientację¹². Stąd jednoznacznie odrzucały możliwość członkostwa we Wspólnocie Niepodległych Państw

11 D. Auers, *Comparative Politics and Government of the Baltic states Estonia, Latvia and Lithuania in the 21st Century*, New York 2015.

12 K. Sierzputowska, *Determinants of state security policy based on the example of the Republic of Estonia*, Security Forum 2020, 13th Annual International Scientific Conference February 12th-13th, red. J. Usiak, D. Kollár, Banská Bystrica 2020, s. 278-290.

(WNP), jednocześnie domagając się szybkiego wycofania wojsk sowieckich/rosyjskich z terenów Litwy, Łotwy i Estonii. Stosunkowo dobre na początku lat 90. relacje z Rosją oraz jej zaangażowanie w pacyfikowanie ruchów separatystycznych na Kaukazie umożliwiły państwom bałtyckim rozpoczęcie negocjacji w kierunku włączenia w struktury Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. W 2004 roku, ku niezadowoleniu Rosji, wszystkie trzy były republiki radzieckie weszły w skład NATO i UE. W kolejnych latach, kiedy nastąpił zwrot w podejściu Rosji wobec bałtyckich sąsiadów, Władimir Putin starał się przekonać Zachód, że winą za problemy w bilateralnych relacjach leży całkowicie po stronie państw bałtyckich. Struktury europejskie posłużyły Rosji także do wywierania nacisku na władze Litwy, Łotwy i Estonii i oskarżania ich rządów o nieprzestrzeganie prawa międzynarodowego¹³. Relacje Rosja – państwa bałtyckie zaostrzały się, zwłaszcza po wybuchu wojny rosyjsko-gruzyńskiej (2008) i aneksji Krymu przez Rosję (2014)¹⁴, kiedy to wzrosła presja wywierana na Litwę, Łotwę i Estonię, tak w wymiarze militarnym, jak i pozamilitarnym. Mocarstwo we ambicje Putina, służące rewizji porządku międzynarodowego, wzmogły niepokój państw bałtyckich i kolejny raz zagroziły stabilności poszczególnych terytoriów obszaru

13 P. Letko, *Rosja wobec krajów bałtyckich – główne problemy w stosunkach dwustronnych w roku 2004*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2012, nr 3, s. 203-222.

14 M. Tomala, *Państwa bałtyckie wobec inicjatywy Partnerstwa Wschodniego*, „Kra-kowskie Studia Międzynarodowe” 2009, nr 4, s. 197-205.

poradzieckiego. W tych niewielkich byłych republikach radzieckich agresywna napaść na Ukrainę w lutym 2022 roku obudziła dodatkowe obawy. Kontekst historyczny trudnych relacji z Rosją, jej bliskie sąsiedztwo, liczne skupiska osób rosyjskojęzycznych zamieszkujących państwa bałtyckie, jak również rosyjska działalność dezinformacyjna na ich obszarze potęgowały poczucie niestabilności. Działania zbrojne na Ukrainie stanowiły jeden z elementów rosyjskiej presji na europejski system bezpieczeństwa. Eskalację rosyjskich żądań pokazuje propozycja porozumień Rosja-USA w sprawie tzw. gwarancji bezpieczeństwa. Wysunięte przez Putina 15 grudnia 2021 roku kuriozalne żądania dotyczyły m.in.:

- ograniczenia obecności i aktywności wojskowej USA i NATO na obszarze poradzieckim (w tym zwłaszcza na Ukrainie) oraz w Europie Środkowej;
- wycofania wojsk sojusznicznych rozmieszczonych na terytoriach nowych państw członkowskich NATO po maju 1997 roku (po podpisaniu Aktu Stanowiącego NATO – Rosja) oraz
- nierozszerzania NATO, zwłaszcza na wschód, szczególnie na obszar poradziecki¹⁵.

Stanowiły one zatem jasny sygnał ze strony Kremla dotyczący rewizji ładu międzynarodowego oraz wskazywały na rosnącą determinację w działaniach na rzecz odzyskiwania kontroli nad członkami byłego obozu socjalistycznego.

15 M. Menkiszak, *Rosyjski szantaż wobec Zachodu*, Analizy OSW, 20.12.2021.

Grudniowe pogrożki, skierowane zwłaszcza w stronę państw bałtyckich, służyć miało osłabieniu oraz podważeniu spójności wewnętrznej NATO i UE. Stały się kolejną próbą złamania jedności państw Zachodu, a tym samym systemu międzynarodowego, zbudowanego na jego gwarancjach bezpieczeństwa. Odstraszanie jako forma realizowania celów politycznych to od lat praktykowany przez Kreml mechanizm. Forma ta mocno zakorzeniona jest w rosyjskiej historii, doktrynie wojskowej oraz językoznawstwie¹⁶. Opiera się głównie na wykorzystywaniu narzędzi militarnych, politycznych, ekonomicznych, informacyjnych, dyplomatycznych i innych w celu zniechęcenia do ataku na Rosję. Głównymi komponentami odstraszania są różne formy szantażu, w którym Federacja Rosyjska wykorzystuje środki polityczne, gospodarcze czy ideologiczne w ramach presji militarnej, gazowej, działań dezinformacyjnych i propagandowych. Osiąganiu celów służy przede wszystkim aktywność w cyberprzestrzeni, stanowiąca pole niemilitarnych form oddziaływania, czyli wojny informacyjnej, chętnie praktykowanej wobec państw bałtyckich. Głównym kanałem wpływu informacyjnego Rosji w regionie są rosyjskojęzyczne portale informacyjne i media społecznościowe, bazujące na propagandzie, manipulacji i dezinformacji. Narracje prokremlow-

16 O. Lucassen, *In Between War and Peace: the Conceptualization of Russia Strategic Deterrence*, Tartu 2018, s. 15, https://www.researchgate.net/publication/327421635_In_Between_War_and_Peace_the_Conceptualisation_of_Russian_Strategic_Deterrence [12.09.2022].

skie pojawiające się w prorządowych kanałach medialnych w Estonii, na Łotwie czy na Litwie, zintensyfikowane po 2014 roku, do tej pory były bardzo powszechne i stanowią efektywny, choć – jak się okazuje – nie do końca skuteczny mechanizm manipulowania informacjami w zależności od bieżących potrzeb politycznych.

2. Uwarunkowania i cele oddziaływań Chin w państwach bałtyckich

Stosunki dyplomatyczne Litwy, Łotwy i Estonii z Chinami zostały nawiązane na początku lat 90. XX wieku. Po odzyskaniu przez nie niepodległości chińscy urzędnicy i dyplomaci wielokrotnie potwierdzali, że Chiny szanują wybory polityczne Litwy, Łotwy i Estonii i kierunek demokratycznych przemian w tych państwach. Z kolei państwa bałtyckie akceptują wizję „jednych Chin” i uznają Tajwan za integralną część terytorium Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL). Poprawne stosunki między państwami bałtyckimi a Chinami przechodziły etapy ochłodzenia, m.in. z powodu wsparcia udzielonego chińskim dysydentom przez władze na Litwie,

Łotwie i w Estonii. Powodem zgrzytu było przyjęcie Dalajlamy przez prezydent Łotwy Vairē Vīķe-Freibergē i premiera Andrisa Bērziņa (2001), prezydenta Estonii Toomasa Hendrika Ilvesa i ministra obrony Martā Laara (2011), a także prezydent Litwy Dalię Grybauskaitė (2013)¹⁷. W konsekwencji przełożyło się to na impas w stosunkach gospodarczych. Władze chińskie demonstrowały niezadowolenie również przy okazji odbywających się na Litwie, Łotwie i w Estonii wieców zorganizowanych przeciwko łamaniu praw człowieka w Chinach oraz spotkań polityków państw bałtyckich z urzędnikami z Tajwanu. W 2019 roku krytykę pod adresem rządów państw bałtyckich wywołał protest przeprowadzony w Hongkongu 23 sierpnia, w rocznicę „łańcucha bałtyckiego”, który zgromadził około 2 mln prodemokratycznych przeciwników chińskiego reżimu¹⁸. Odmierna wizja modelu sprawo-

17 A. Kuczyńska-Zonik, T. Stępniewski, *China and Central and Eastern Europe: The Case of the Baltic States*, [w:] *China-EU Relations in a New Era of Global Transformation*, red. Li Xing, Routledge 2021, s. 192-208.

18 „Łańcuch bałtycki” (est. Balti kett, łot. Baltijas ceļš, lit. Baltijos kelias), połączył ok. 2 milionów mieszkańców Litwy, Łotwy i Estonii, wówczas należących do Związku Radzieckiego, na przestrzeni ponad 600 km wzdłuż dróg łączących trzy stolice. Pokojowa akcja protestacyjna w rocznicę podpisania paktu Ribbentrop-Mołotow, która odbyła się 23 sierpnia 1989 roku, była wyrazem sprzeciwu wobec ówczesnej sytuacji politycznej oraz wzmacniała dążenia trzech państw bałtyckich do niepodległości. „Łańcuch bałtycki” upamiętnia jedno z najbardziej dramatycznych wydarzeń w historii najnowszej państw, a zarazem jest symbolem jedności narodów i ich wspólnego dziedzictwa; więcej o proteście w Hongkongu: E. Ioanes, *Hong Kong protesters are forming a human chain 30 years after the Baltic Way democracy protests*, Insider, 23.08.2019, <https://www.businessinsider.com/hong-kongers-are-forming-a-baltic-way-style-human-chain-2019-8?IR=T> [19.09.2022].

wania władzy i rozwoju gospodarczego państw bałtyckich i Chin nie ograniczała wzajemnych kontaktów kulturalnych i akademickich. Ich efektem była wymiana doświadczeń, ale również kształtowanie pozytywnego wizerunku i wzmacnianie prestiżu międzynarodowego państwa. Współpracy sprzyjały ambasady ChRL, instytuty Konfucjusza oraz m.in. Chińsko-Łotewskie Centrum Współpracy Akademickiej, powstałe w 2015 roku w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku.

Istnieje wiele powodów, dla których Litwa, Łotwa i Estonia wyrażały zainteresowanie bliższymi stosunkami z Chinami, szczególnie w dziedzinie handlu. Dzięki Inicjatywie Pasa i Szlaku Litwa, Łotwa i Estonia liczyły na większą otwartość Chin na ich produkty i kapitał zewnętrzny, a wraz z projektowaniem Polarnego Szlaku Jedwabnego – na realizację trasy arktycznej oraz korytarza tranzytowego z Europy Północnej do państw Europy Środkowej i Wschodniej, w której państwa bałtyckie pełniłyby funkcję punktu końcowego¹⁹. W ostatnich latach, głównie w wyniku nałożonych przez Unię Europejską sankcji na handel z Rosją (a w rezultacie embarga – na produkty importowane z UE do Rosji) w 2014 roku, nastąpił spadek dynamiki ich wymiany han-

19 J.-P. Larçon, *The economic impact of China on the Baltic Sea region Some recommendations for policy-makers*, „BSR Policy Briefing series” 2017, nr 5, s. 4; T. Szubrycht, *Morze, bezpieczeństwo morskie i marynarka wojenna w chińskich dokumentach strategicznych*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, t. 10, 2019, nr 1, s. 82-103, <https://doi.org/10.34862/rbm.2016.1.6>; P. Mickiewicz, *China and Russia on the Baltic Sea: Between Rivalry and Cooperation*, „International Relations and Diplomacy”, t. 8, January 2020, nr 01, s. 14-21, <https://doi.org/10.17265/2328-2134/2020.01.002>.

dlowej z tym państwem, tradycyjnie największym rynkiem zbytu dla towarów z państw bałtyckich. Dodatkowo spory między państwami bałtyckimi a Rosją w takich kwestiach, jak status pomników sowieckich, prawa mniejszości rosyjskojęzycznych, rosyjska propaganda i dezinformacja, zakłóciły dotychczasową współpracę gospodarczą Litwy, Łotwy i Estonii z Rosją. Trudności we współpracy gospodarczej z Rosją stały się więc okazją do zintensyfikowania stosunków z Chinami, dlatego państwa bałtyckie starały się pogłębić współpracę z tym azjatyckim partnerem. Dotychczasowa współpraca gospodarcza Litwy, Łotwy, Estonii i Chin obejmowała głównie logistykę i transport, handel towarami oraz inwestycje zagraniczne. Rozwijała się również branża turystyczna. Przed pandemią państwa bałtyckie odwiedzało ok. 100 tys. turystów z Chin rocznie²⁰, a wzrostowy trend obserwowany był od kilku lat. Od 2012 roku liczba chińskich turystów na Łotwie wzrosła sześciokrotnie w porównaniu do roku wcześniejszego. M.in. z tego powodu w 2016 roku podpisano porozumienie w sprawie utworzenia Chińskiego Centrum Kultury na Łotwie (ostatecznie zostało otwarte podczas spotkania wysokiego szczebla formatu 17+1 w Rydze w 2019 roku), które miało promować rozwój turystyki i wzajemne kontakty kulturalne. W 2018 roku uruchomiono również bezpośrednie loty między Łotwą a Chinami, co miało

20 Najwięcej Estonię, w 2018 roku ponad 50 tysięcy, co oznacza wzrost o 20-25% w stosunku do roku poprzedniego.

jeszcze większy wpływ na przepływ ładunków i pasażerów między tymi dwoma państwami.

Z punktu widzenia Chin państwa bałtyckie, położone między Europą Wschodnią a Zachodnią oraz między północną częścią kontynentu a państwami Europy Środkowej i Południowej, miały duży potencjał logistyczny i tranzytowy. Tranzyt i logistyka to ważne sektory gospodarki na Litwie, Łotwie i w Estonii oraz zasadnicza gałąź współpracy między państwami bałtyckimi i Chinami. Jednym z priorytetów w obrębie tych sektorów było więc zwiększenie wolumenu, a także dywersyfikacja kierunków przepływu towarów. Dotyczyło to zarówno zwiększenia możliwości przewozowych pociągów kontenerowych na linii Wschód-Zachód, jak i rozwoju morskich linii kontenerowych w rejonie Morza Bałtyckiego i Morza Północnego²¹. Jednakże dotychczasowa współpraca nie opierała się na zasadach równości i transparentności, nierzadko bowiem obserwowano nieuczciwe praktyki rynkowe ze strony Chin. Próby uzyskania dostępu do infrastruktury krytycznej w państwach bałtyckich odzwierciedlały długoterminowe podejście chińskich inwestorów, którego celem było rozszerzenie wpływu na sektory strategiczne na rynkach światowych. Co prawda nie wszystkie działania przebiegały zgodnie z pierwotnymi założeniami – m.in. chińskie przedsiębiorstwa zawiesiły

21 J. Larsen, *Chinese influence in the Baltic?*, DIIS, 19.11.2020, <https://www.diis.dk/en/research/chinese-influence-in-the-baltic> [12.09.2022].

plany inwestycyjne związane z terminalem kontenerowym w porcie w Kłajpedzie. Utrzymały jednak zainteresowanie innymi portami bałtyckimi, zakładając możliwość realizacji korytarzy transportowych w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku.

Należy podkreślić, że państwa bałtyckie nigdy nie należały do istotnych obszarów zainteresowań Chin (Tab. 1). Z jednej strony chińsko-bałtycka współpraca gospodarcza jest bezpośrednią konsekwencją otwarcia Unii Europejskiej w stosunku do Chin oraz przyspieszonego procesu internacjonalizacji dużych chińskich przedsiębiorstw. Z drugiej strony – dynamika handlu i inwestycji między UE a Chinami nie znajduje odzwierciedlenia na poziomie państw bałtyckich. Wolumen wymiany handlowej pozostaje nieznaczny, a rozwój możliwości eksportowych jest bardzo ograniczony. Dodatkowo państwa bałtyckie coraz częściej identyfikują ryzyka wynikające ze współpracy z Chinami, obejmujące kwestie przepływu walut, bezpieczeństwa i uczciwości, poszanowania praw własności intelektualnej i innych. Ponadto w wyniku zaostrzającej się konkurencji między Stanami Zjednoczonymi a Chinami, która przeniosła się z poziomu globalnego na poziom regionalny, wzrosło zaniepokojenie państw bałtyckich chińskimi inwestycjami, zwłaszcza w zakresie sieci 5G oraz infrastruktury drogowej²².

22 K. Andrijauskas, *The Chinese Factor...*, s. 18.

Tab. 1. Pozycja Rosji i Chin jako partnerów handlowych państw bałtyckich [2021]

	Rosja			Chiny		
	Obroty handlowe	Eksport	Import	Obroty handlowe	Eksport	Import
Litwa	1	1	3	12	25	7
Łotwa	5	6	5	bd.	18	11
Estonia	bd.	8	2	bd.	17	9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych urzędów statystycznych Litwy, Łotwy i Estonii.

Mała dynamika w kontaktach gospodarczych przełożyła się także na brak sukcesów w wymiarze politycznym. Dodatkowo w ostatnich latach stosunki dyplomatyczne państw bałtyckich z Chinami uległy znacznemu ochłodzeniu, do czego przyczyniła się – w przypadku Litwy – intensyfikacja relacji z Tajwanem. Państwa bałtyckie wielokrotnie informowały o przypadkach chińskiego szpiegostwa jako zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego i z podejrzliwością odnosiły się do chińskiej technologii 5G. W raporcie litewskiego Departamentu Bezpieczeństwa Państwa z 2019 roku stwierdzono wprost, że „w miarę wzrostu chińskich ambicji gospodarczych i politycznych na Litwie oraz w innych państwach NATO i UE, działania chińskich służb wywiadowczych i bezpieczeństwa stają się coraz bardziej agresywne”²³. Litwa zrezygnowała ponadto ze współpracy z niektórymi firmami chińskimi również ze

23 *National Threat Assessment 2019*, State Security Department of Lithuania and the Second Investigation Department under the Ministry of National Defence, <https://www.vsd.lt/en/threats/threats-national-security-lithuania/> [3.07.2022].

względów wizerunkowych, argumentując, że nie można handlować z firmami, których działalność wspiera reżim autorytarny.

3.

Instrumenty wpływu Rosji w państwach bałtyckich

Realizacja strategicznych celów Kremla odbywa się przy umiejętnym wykorzystaniu instrumentów militarnych i niemilitarnych w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa wraz z mechanizmami oddziaływania międzynarodowego i prowadzeniem aktywności w tzw. szarej strefie. Zsynchronizowane połączenie działań o charakterze zbrojnym z demonstracją siły, ze środkami dyplomatycznymi, z szantażem ekonomicznym, kampaniami informacyjnymi, udzielaniem tzw. pomocy humanitarnej, destabilizowaniem sytuacji na terytorium przeciwnika przez działalność wywiadowczą – to typowe dla Federacji Rosyjskiej kompilacje wszelkich

dostępnych metod i form oddziaływania militarnego i niemilitarnego²⁴. Ponadto na drodze do przywrócenia pozycji wielkiego mocarstwa stoi zbudowany po zimnej wojnie ład euroatlantycki, którego dekonstrukcji służy m.in. „Strategia aktywnej obrony”, pomyślana jako długotrwała i wielopłaszczyznowa kampania podważania tego systemu, świadomie destabilizująca sytuację poszczególnych jej członków. Podobną formułę rozwijano w czasach rywalizacji Związku Radzieckiego z USA.

Konfrontacja polityczna i niezgoda pośród sojuszników NATO to jedno z istotnych celów Kremla²⁵. Putin skrupulatnie stara się wykorzystywać cały wachlarz jawnych i tajnych, militarnych i pozawojskowych instrumentów, prowadząc nową zimną wojnę w formie wojny hybrydowej. Jest to zgodne z założeniami doktryny Gierasimowa, stosowanej od dekady w krajach poradzieckich, w tym zwłaszcza w państwach bałtyckich. Odzyskanie kontroli nad „bliską zagranicą” odbywa się przy użyciu niewojskowych narzędzi i metod do osiągania celów politycznych i strategicznych na wielu płaszczyznach, jednakże przy wsparciu środków militarnych. Zgodnie z przyjętą strategią chaos jest kluczem do celu, jakim jest osiągnięcie stanu permanentnego niepokoju i konfliktu, zwłaszcza w państwach takich jak Litwa, Łotwa

24 M. Banasiak, *Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i euroatlantycka perspektywa bezpieczeństwa*, Warszawa 2019, s. 13-49.

25 *National Threats Assessments 2022*, Defence Intelligence and Security Service under the Ministry of National Defence, Vilnius 2022.

i Estonia, uznawanych za „byłe prowincje” Rosji. Budowanie atmosfery zagrożenia przed agresją staje się rodzajem politycznego poligonu doświadczalnego. Bez wątpienia istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego są prowokacyjne zachowania Rosji, takie jak rozmieszczanie pocisków nuklearnych w pobliżu granicy z NATO (na przykład w obwodzie kaliningradzkim), naruszanie przestrzeni powietrznej sojuszników w regionie bałtyckim czy prowadzenie ćwiczeń rosyjskich wojsk rakietowych wyposażonych w głowice nuklearne. Wszystko to jest przykładem kremlofskich narzędzi służących zastraszaniu państw bałtyckich i odstraszeniu państw sojuszniczych, w tym Stanów Zjednoczonych. Aktywność Rosji w regionie Bałtyku stanowi również rodzaj testu na wytrzymałość USA, Litwy, Łotwy, Estonii oraz państw do NATO nienależących²⁶.

Tymczasem doświadczenia ukraińskie dowodzą, że siłowe rozstrzygnięcia, łamiące obowiązujące normy prawne, są jednym z kluczowych narzędzi oddziaływania Kremla. I tak jak aneksja Krymu w 2015 roku czy wojna na Donbasie nie wywołały zdecydowanej dezaprobaty opinii międzynarodowej na bezprawne rosyjskie działania, jak również pokazały dużą efektywność siły militarnej Federacji Rosyjskiej w osiąganiu celów politycznych, tak inwazja w 2022 roku jako kolejna próba sprawdzania NATO dowiodła jednak so-

26 Przykładowo tylko w 2020 roku Estonia odnotowała 228 naruszeń przez Rosję międzynarodowych norm lotniczych w jej przestrzeni i w jej pobliżu.

juszniczej jednomyślności oraz zweryfikowała postrzeganie rosyjskich sił zbrojnych jako niezłomnej potęgi. Bez wątpienia rosyjskie siły zbrojne traktowane są jako instrument polityki. Jest to szczególnie widoczne podczas rosyjsko-białoruskich ćwiczeń wojskowych na szczeblu strategicznym („Zapad”), analizujących scenariusze konfrontacji z wojskami Sojuszu Północnoatlantyckiego, w tym rozpatrujących scenariusze wojny właśnie w regionie bałtyckim. Śledząc manewry ostatnich ćwiczeń „Zapad 2021”, należy podkreślić ich rolę i wpływ na postrzeganie skali zagrożenia ze strony Rosji. Ostatnie przed inwazją na Ukrainę ćwiczenia były największymi w serii, angażując dwukrotnie więcej wojska niż w latach poprzednich, tj. „Zapad 2017”, a zatem 200 tys. żołnierzy, 250 samolotów, 760 sztuk sprzętu, w tym 290 czołgów, 240 systemów uzbrojenia i 65 okrętów wojennych. Manewry wojskowe, zakładające realizację działań w obszarze Morza Bałtyckiego, odbywały się przy granicy z NATO, wzdłuż granicy estońskiej i litewskiej – na granicy obwodu kaliningradzkiego. W ćwiczeniach na najbardziej nowoczesnym poligonie wojskowym w Rosji – Mulino – udział wzięło 20 tys. wojsk. Manewry na taką skalę nie tylko testują gotowość rosyjskich sił zbrojnych, ale także stanowią formę prowadzonej przez Moskwę „wojny psychologicznej” skierowanej do społeczeństw państw sojuszniczych, m.in. Polski, państw bałtyckich oraz pozostałych członków NATO. Za pomocą przewagi militarnej w zachodnim teatrze działań, dość gorliwie demonstrowanej w przekazach medialnych,

mają wywołać niepokój oraz podważyć sensowność przeznaczania większych środków na uzbrojenie i rozszerzanie obecności sojuszniczej.

Ważnym instrumentem oddziaływania jest także rosyjskie odstraszenie strategiczne obejmujące broń jądrową, postrzeganą jako jego kluczowy element. Zgodnie z treścią podpisanego w czerwcu 2020 roku dekretu arsenał ten stanowi dla Putina istotne narzędzie odstraszenia. Może zostać wykorzystany w odpowiedzi na atak nie tylko bronią masowego rażenia, lecz także konwencjonalną, jeśli zagroziłoby to istnieniu państwa lub/i jego sojuszników albo gdyby miało pozbawić Rosję zdolności do odwetowego uderzenia jądrowego. Unowocześnianie arsenału nuklearnego jest priorytetem Kremla, obejmującym ok. 20% wydatków obronnych kraju. Przebrojenie naziemnych sił strategicznej odpowiedzi ma zakończyć się w 2024 roku, a nowe rakiety, w tym hipersoniczne, są dla Rosji sposobem na zmniejszanie przewagi konwencjonalnej NATO²⁷. Fakt ten ma ogromne znaczenie dla regionu bałtyckiego, bowiem dopuszcza użycie broni jądrowej nie tylko w formie odwetowej, ale również wobec konwencjonalnych ataków, które – jak głosi dokument – „zagrożają samemu istnieniu państwa”. Rosja wielokrotnie była oskarżana o łamanie zawartego w 1987 roku „Układu o całkowitej likwidacji pocisków rakietowych średniego

27 A. M. Dyner, *Rosyjska polityka w zakresie odstraszenia jądrowego*, Komentarz PISM, nr 39/2020, s. 1-2.

i pośredniego zasięgu” (traktat INF/RSMD, ang. Intermediate – Range Nuclear Forces Treaty), cały czas rozbudowując i rozmieszczając pociski raketowe. Stąd NATO i Stany Zjednoczone zdecydowanie protestowały przeciwko rozmieszczeniu przez Rosję systemów raketowych w sierpniu 2019 roku. Pociski manewrujące 9M729 (SSC-8 w klasyfikacji NATO), które zwiększają zagrożenie raketowe dla całej Europy, mogą posłużyć zarówno do nuklearnego szantażu, jak i do precyzyjnych uderzeń konwencjonalnych.

Z drugiej strony od wojny z Gruzją w 2008 roku Rosja systematycznie inwestowała w siły zbrojne, modernizując je i poprawiając jakościowo, zwłaszcza w Zachodnim Okręgu Wojskowym. Zachodnie rubieże, graniczące z państwami bałtyckimi, do czasu wojny z Ukrainą były najpotężniejszym z czterech okręgów Federacji Rosyjskiej, systematycznie dozbierane i modernizowane po 2015 roku. Znaczne ich wzmocnienie budziło obawy w szczególności Litwy, Łotwy i Estonii ze względu na kłopotliwe położenie geopolityczne państw regionu. Wskazywane są one jako jedne z najbardziej narażonych na inwazję członków Sojuszu Północnoatlantyckiego. Ich odsłonięte położenie pozwala Rosji zagrozić im z dwóch kierunków, co mogłoby opóźnić lub nawet utrudnić szybkie wzmocnienie obrony przez wojska sojuszników. Tym bardziej że są one połączone z resztą europejskich państw NATO jedynie wąskim korytarzem, który jest zlokalizowany między ciężko uzbrojoną rosyjską eksklawą Kaliningradu a służącą wobec Rosji Białorusią. Ten sześćdziesięciomilowy pas

na skraju Polski i Litwy uznawany jest za newralgiczne terytorium o kluczowym znaczeniu strategicznym.

Kontrolowanie „przesmyku suwalskiego” miałoby kluczowe znaczenie w jakiegokolwiek konfrontacji militarnej NATO z Rosją w regionie. Natomiast jego zajęcie spowodowałoby odcięcie połączeń lądowych między państwami bałtyckimi a sojusznikami, istotnie komplikując ich wzmocnienie²⁸.

Kluczowy element determinujący rosyjskie działania podejmowane w ramach polityki zagranicznej to również celowe wykorzystywanie mniejszości rosyjskojęzycznych jako instrumentu oddziaływania międzynarodowego. Wszystkie trzy państwa bałtyckie to terytoria zamieszkiwane przez mniejszości etniczne i osoby rosyjskojęzyczne. Obecnie stanowią one odpowiednio ok. 6%, 32% i 27% populacji Litwy, Łotwy i Estonii. Ich obecność, a przede wszystkim ich skala populacyjna (głównie na Łotwie i w Estonii), zwłaszcza na terytoriach graniczących z Rosją, stwarza ryzyko potencjalnego uruchomienia rosyjskiej polityki interwencji. Stąd też istnieje przekonanie, że grupy te, podobnie jak w przypadku Krymu, mogłyby stanowić wysoce upolityczniony argument, wykorzystany przez Putina jako pretekst do naruszenia suwerenności państw bałtyckich w myśl rosyjskiej narracji o „łamaniu praw mniejszości”, rusofobii i działaniach dyskryminacyjnych władz państw bałtyc-

28 H. Brauß, A. Rácz, *Russia's Strategic Interests and Actions in the Baltic Region*, „DGAP Report”, 1/2021, German Council on Foreign Relations, s. 9-17.

kich. Z punktu widzenia Rosji mniejszości rosyjskojęzyczne są więc kluczowym instrumentem artykułowania interesów Rosji w środowisku międzynarodowym oraz wpływania na politykę wewnętrzną poza jej granicami. W przypadku państw bałtyckich są to osoby pochodzenia rosyjskiego, białoruskiego i ukraińskiego oraz inne, dla których język rosyjski jest językiem ojczystym i które przybyły do republik bałtyckich w okresie Związku Radzieckiego jako migranci ekonomiczni (lub ich potomkowie). W największym stopniu dotyczy to łotewskiej Łatgalii (40%) oraz estońskiego regionu Virumaa Wschodnia (80%).

Co ciekawe, w lutym 2012 roku na Łotwie odbyło się referendum w sprawie uznania języka rosyjskiego za drugi język urzędowy. Do tego czasu, zgodnie z konstytucją, Łotwa była państwem jednojęzycznym. We wspomnianym referendum wzięło udział 70% obywateli, a prawie 75% głosów oddano przeciwko uznaniu języka rosyjskiego za drugi język państwowy. Uczestniczący w referendum przedstawiciele mniejszości rosyjskiej na Łotwie wskazywali, że wynik nie odzwierciedla rzeczywistej sytuacji, ponieważ ponad 300 tys. mieszkańców tego kraju była pozbawiona prawa głosu. Ponadto delegacja Federacji Rosyjskiej nie miała w referendum statusu obserwatora, co władze rosyjskie uznały za sprzeczne z prawem międzynarodowym. Przykład ten dowodzi, że ze względu na szczególną politykę narodową państw bałtyckich, przede wszystkim w wymiarze używania języka w przestrzeni publicznej, edukacji i obywatelstwa, człon-

kwie mniejszości narodowych mieli poczucie wyobcowania i dyskryminacji. Dlatego polityka Rosji w tym regionie skoncentrowana była na pobudzaniu nostalgii za Związkiem Radzieckim, a także tęsknoty za historyczną, kulturową i językową wspólnotą transnarodową na przestrzeni postsowieckiej, tzw. światem rosyjskim (koncepcja ta znana jest pod nazwą „русский мир”)²⁹. Z rosyjskiego punktu widzenia idea budowania rosyjskiego świata uzasadnia politykę Rosji dotyczącą zaangażowania i wpływania na sytuację wewnętrzną w państwach tzw. bliskiej zagranicy. Tym bardziej że polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej w dużym stopniu opiera się na jej aktywności międzynarodowej, a drugą i trzecią dekadę XXI wieku charakteryzuje jej wyraźna radykalizacja. Dlatego też geopolityczne znaczenie pomostu bałtycko-czarnomorskiego wyznacza kierunek przyjmowanej przez Kreml strategii. Podejmowana aktywność zmierza do zwiększania dominacji na tym właśnie obszarze (militaryzacja i dozbrajanie obwodu kaliningradzkiego, aneksja Krymu, wojna na Donbasie, wojna na Ukrainie)³⁰. Wszystkie te praktyki, stanowiąc część procesu odzyskiwania kontroli nad członkami byłego obozu socjalistycznego, czynią akt agresji na państwa

29 M. Laruelle, *The 'Russian World'. Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination*, Center on Global Interests, 2015.

30 B. Pacek, *Polityka bezpieczeństwa Rosji w obszarze bałtycko-czarnomorskim na przykładzie Ukrainy*, [w:] *Jednoczenie wiedzy w naukach o bezpieczeństwie*, red. A. J. Glen, *Elementy Teorii i Praktyki Transdyscyplinarnych Badań Problemów Bezpieczeństwa*, t. 9, Siedlce 2020, s. 164.

bałtyckie teoretycznie prawdopodobnym. Stąd, biorąc pod uwagę założenia dokumentów doktrynalnych, w których Rosja jako kluczowy cel zastrzega sobie prawo do ochrony interesów jej obywateli, casus Krymu czy Ukrainy wywołuje istotne obawy dotyczące losów zwłaszcza Estonii i Łotwy, gdzie funkcjonują duże skupiska rosyjskiej diaspory. Należy zatem podkreślić, że możliwość interwencji jako reakcja na naruszenia praw rodaków to jeden z rosyjskich sposobów na posiadanie wpływów i oddziaływanie w regionie. Działania Rosji na rzecz ochrony rodaków za granicą dotyczą dwóch obszarów. Po pierwsze, w skali międzynarodowej Rosja stara się unaoczniać społeczności międzynarodowej „złą” sytuację przedstawicieli mniejszości rosyjskiej, w tym na Litwie, Łotwie i w Estonii. Działania te zwykle są koordynowane przez instytucje znajdujące się w Rosji, za pośrednictwem sektora pozarządowego w państwach poza granicami Rosji, współpracujących z Kremllem, tzw. agentów wpływu, będących często członkami działających na Litwie, Łotwie i w Estonii organizacji pozarządowych. Po drugie, działania na szczeblu lokalnym mają na celu aktywizację podmiotów operujących poza granicami Rosji w celu promowania jej pozytywnego obrazu.

Oprócz tradycyjnej presji militarnej Rosja posiada więc rozbudowane narzędzia oddziaływania w państwach bałtyckich. W największym stopniu dotyczy to prowadzonej przez nią polityki historycznej. Stanowi ona bezpośrednie zagrożenie dla porządku konstytucyjnego, stabilności i spójności

społecznej w państwach bałtyckich. Co roku upamiętnienie zakończenia II wojny światowej jest wykorzystywane do rozpowszechniania i wzmacniania rosyjskiej interpretacji historii. W praktyce za działania odpowiedzialne są zarówno rosyjskie instytucje i korpus dyplomatyczny za granicą, jak i lokalne stowarzyszenia pozyskujące środki finansowe od rosyjskich fundacji i ambasady Federacji Rosyjskiej. Oddziaływania obejmują także ustawodawstwo, sferę medialną oraz kulturowo-społeczną.

Państwa bałtyckie koncentrują własne polityki historyczne wokół okupacji i gloryfikacji walki o niepodległość, polegającej na restytucji państwa sprzed 1940 r., tj. sprzed agresji ZSRR³¹, podczas gdy Rosja (jako sukcesorka Związku Radzieckiego) utrzymuje, że ZSRR jest niesłusznie oskarżany o agresję, gdyż Armia Czerwona wyzwoliła Litwę, Estonię i Łotwę spod okupacji nazistowskich Niemiec³². Z kolei włączenie ich w skład ZSRR dokonało się na mocy dobrowolnych porozumień z rządami tych państw³³. Na Łotwie i w Estonii podziały narodowościowe determinują konflikty wokół polityki historycznej, odzwierciedlające się w tzw. wojnach pomnikowych. Są to spory wokół pomników so-

31 S. Kattago, *Memory, Pluralism and the Agony of Politics*, „Journal of Baltic Studies” 2010, nr 41, s. 383-394.

32 A. Kuczyńska-Zonik, D. Wilczewski, *Okupacje, dekomunizacja i walka o niepodległość w polityce historycznej państw bałtyckich*, „Prace IEŚ” 2019, nr 2, s. 8-12.

33 M. Aleksandrov, *Problema ‘sovetskoy okkupatsii’ v otnosheniyakh Rossii i Litvy*, „Obozrevatel/ Observer” 2013, nr 5, s. 39-47.

wieckich, których najbardziej wyrazistym przykładem jest Pomnik Brązowego Żołnierza (Pronkssõdur) w Tallinie oraz Pomnik Zwycięstwa Uzvaras, znajdujący się w centrum Rygi. W szczególności demontaż Pomnika Brązowego Żołnierza w kwietniu 2007 roku przyczynił się do gwałtownych wystąpień zwolenników jego pozostawienia na dawnym miejscu. W czasie dwudniowych zamieszek w Tallinie śmierć poniosła jedna osoba. Konsekwencją był również cyberatak na estońskie serwery i strony instytucji państwowych, banków i mediów, o który oskarżano hakerów powiązanych z Rosją. Inwazja na Ukrainę na nowo zintensyfikowała działania państw bałtyckich na rzecz usunięcia „kłopotliwego dziedzictwa”³⁴, czego rezultatem był demontaż m.in. pomników w Rydze i Narwie w sierpniu 2022 roku.

Rosyjskie ataki cybernetyczne są ważnym instrumentem polityki zagranicznej Kremla. Państwa bałtyckie wielokrotnie doświadczały ataków na infrastrukturę krytyczną, medialne oraz finansowe systemy komputerowe, przedsiębiorstwa sektora transportowego czy energetycznego. Prowadzona w ten sposób wojna hybrydowa przełożyła się na paraliż funkcjonowania państwa (Estonia 2007), ale przede wszystkim stała się środkiem do zastraszenia, prowokacji, propagandy (Litwa 2008), a nawet odwetowych działań ze strony Rosji wobec „niepokornych republik”. Z biegiem lat

34 J. E. Tunbridge, G. J. Ashworth, *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*, Chichester – New York 1996.

Federacja Rosyjska zaadaptowała wojnę hybrydową jako jeden z najważniejszych celów strategii bezpieczeństwa, rozbudowując zakres i możliwości dokonywania ataków w cyberprzestrzeni³⁵. Wojna z Ukrainą nasiliła działania cyberprzestępcze. W związku z nałożonymi na Rosję sankcjami można przewidywać, że skala cyberataków skierowanych w infrastrukturę krytyczną i łańcuchy dostaw w państwach zachodnich, w tym bałtyckich, będzie nadal rosła. Jak podała w komunikacie powiązana z Kremlen hakerska grupa Killnet: „Przez długie dwa miesiące znosiliśmy ataki nazistów i rusofobów. [...] Ostatecznie jednak tak nie może być, nie pozwolimy sobie obrażać. Rosyjski cyberspecnaz dziś podejmuje zadanie walki za Rosję”³⁶. W maju 2022 roku grupa Killnet wypowiedziała cyberwojnę dziesięciu państwom zachodnim wspierającym Ukrainę, w tym również państwom bałtyckim. Z kolei w odpowiedzi na częściowe ograniczenie przez Litwę tranzytu ładunków przez swoje terytorium do Kaliningradu grupa zaatakowała państwowe strony internetowe tego kraju. Atak DDoS przerwał działanie stron in-

35 R. Wojakowski, *Cyberprzestrzeń jako piąty wymiar wojny hybrydowej w kontekście Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w aspekcie niemilitarnych instrumentów oddziaływania Federacji Rosyjskiej*, red. M. Banasik, A. Rogozińska, Warszawa 2019, s. 315-316.

36 Twitter, https://twitter.com/nexta_tv?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1526161387310948353%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5E%1&ref_url=https%3A%2F%2Fpolskieradio24.pl%2F5%2F1223%2Fartykul%2F2959653rosyjscy-hakerzy-wypowiedzieli-wojne-10-panstwom-w-tym-polsce [22.09.2022].

ternetowych instytucji państwowych: MSZ, MSW, MON, Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Inspekcji Podatkowej, jak również niektórych przedsiębiorstw. Od maja 2022 roku rozpoczęły się także intensywne ataki hakerskie na Łotwę. Ich skala i intensywność oceniane są przez Janisa Sartsa, dyrektora Centrum Doskonałości NATO ds. Komunikacji Strategicznej Łotwy, jako bezprecedensowe w historii kraju. Przyczyną ataku na strony internetowe oraz 12-godzinnej blokady publicznego nadawcy TV była decyzja Rygi o zburzeniu sowieckich pomników oraz zapowiedź przywrócenia obowiązkowej służby wojskowej.

Należy pamiętać, że w relacjach międzynarodowych Litwy, Łotwy i Estonii z Rosją kluczowym instrumentem oddziaływania są również surowce energetyczne – ropa naftowa i gaz ziemny – stanowiące o obliczu polityki zagranicznej państw. Po odzyskaniu niepodległości w 1991 roku państwa bałtyckie były całkowicie zależne od rosyjskiego gazu. Pozwalało to Rosji stosować presję ekonomiczną oraz szereg działań wymierzonych przeciwko państwom bałtyckim. Zarówno ograniczanie przez Federację Rosyjską dostaw gazu (m.in. łotewska Windawa w 2003 roku czy Możejki Nafta na Litwie w 2006 roku), jak i cykliczny szantaż polityczny, zakładający natychmiastowe wstrzymanie eksportu surowca, stanowiły efekt silnej zależności energetycznej. Dawało to Rosji możliwość efektywnego wywierania presji nie tylko na Bałtów, ale również inne państwa UE. Na skutek relatywnie niskiego poziomu regionalnej współpracy oraz istotnych

zaniechań transformacji, m.in. w obszarze energetycznym i gospodarczym, działania na rzecz dywersyfikacji przesuwano w czasie. Zasadnicza zmiana w zakresie osiągnięcia niezależności energetycznej państw bałtyckich nastąpiła jako konsekwencja rosyjskiej agresji na Ukrainę w 2022 roku.

Szczególnym instrumentem oddziaływania Rosji są także media. Propaganda rosyjska zawiera elementy ideologii, co zbliża ją do propagandy z czasów sowieckich³⁷. Odwołuje się do emocji i uczuć. Manipuluje, dezinformuje, falsyfikuje, przemilcza istotne informacje, podważa prawo oraz deprecjonuje wartości i autorytet państw zachodnich. W ostatnich latach propaganda stała się nie tylko sposobem wywierania wpływu na społeczeństwa, ale także efektywnym instrumentem towarzyszącym działaniom militarnym. Odpowiada również potrzebom informacyjnym grupy docelowej, która obwinia rządy narodowe Litwy, Łotwy i Estonii za swój status społeczno-ekonomiczny, utożsamia się z Rosją i jest podatna na hasła populistyczne i propagandowe ze strony Rosji. W ostatnim czasie, po ograniczeniu transmisji rosyjskich kanałów telewizyjnych w państwach bałtyckich, narracje te pojawiają się szczególnie w mediach społecznościowych. Stały przepływ informacji, wykorzystanie zaautomatyzowanych rozwiązań i najnowszych technologii oraz

37 H. Woolston, *Propaganda in Soviet Russia*, „American Journal of Sociology”, t. 38, 1932, nr 1, s. 32-40; R. Radosh, *A tale of two trials: Soviet Propaganda at Home and Abroad*, „World Affairs”, t. 175, 2012, nr 1, s. 80-87.

szczegółowa analiza odbiorców mają zapewnić najwyższą możliwą osiągalność grupy docelowej. Przekazy mają uzasadniać realizację polityki zagranicznej Rosji lub tworzyć tło dla rozwoju wydarzeń w kraju docelowym bądź globalnie. W przypadku państw bałtyckich obejmują najczęściej: dyskredytowanie ich członkostwa w NATO i Unii Europejskiej, krytykowanie modelu gospodarczego, w szczególności współpracy z Rosją, informowanie o ciężkiej sytuacji rosyjskich „rodaków” i „rusofobii”. Ich celem jest osłabienie więzi transatlantycznych, zatomizowanie społeczeństwa i osłabienie jego zaufania do rządów demokratycznych.

Omawiane tu działania Rosji świadczą o rewizjonistycznych ambicjach tego państwa wobec bałtyckich sąsiadów. Dla Litwy, Łotwy i Estonii oznacza to konieczność adaptacji do różnych scenariuszy konfrontacji³⁸.

38 R. Thornton, M. Karagiannis, *The Russian Threat to the Baltic States: The Problems of Shaping Local Defense Mechanisms*, „The Journal of Slavic Military Studies”, t. 29, 2016, nr 3, s. 331-351, <https://doi.org/10.1080/13518046.2016.1200359>.

4. Instrumenty wpływu Chin w państwach bałtyckich

Z perspektywy państw bałtyckich to Rosja od wielu lat pozostaje najważniejszym zagrożeniem dla ich bezpieczeństwa narodowego. Jednak zmiana otoczenia międzynarodowego, rywalizacja mocarstw oraz konsekwencje globalizacji generują nowe zagrożenia dla państw. Powszechność nowych technologii i systemów informatycznych determinuje wyzwania, które obejmują szpiegostwo, operacje informacyjne mające na celu wpłynięcie na decydentów i opinię publiczną, a także działania z wykorzystaniem systemów informatycznych i zarządzania infrastrukturą strategiczną. Zarówno więc Rosja, jak i Chiny mogą wykorzystywać

wrażliwe informacje do zwiększenia wpływu gospodarczego, politycznego i militarnego w regionie. W przypadku Chin tego typu działania determinuje w szczególności krytyczna ocena środowiska międzynarodowego dotycząca autorytarnej władzy w Chinach.

Państwa bałtyckie należą do środkowoeuropejskich liderów w sferze innowacyjności i cyfryzacji. Skuteczne strategie i współpraca międzynarodowa przynoszą wymierne efekty, umiejscawiając Litwę i Estonię (w mniejszym stopniu Łotwę) na wysokich pozycjach w cyfrowych rankingach³⁹. Wspólne projekty państw bałtyckich w dziedzinie nowych technologii wzmacniają regionalną integrację i rozwój społeczno-gospodarczy państw. Z tego też powodu Huawei Technologies, jeden z największych na świecie producentów sprzętu telekomunikacyjnego, wyraził zainteresowanie budową sieci 5G w państwach bałtyckich. Służby bezpieczeństwa w państwach bałtyckich odkryły, że przedmiotem zainteresowania Chin jest nie tylko infrastruktura technologiczna, ale również działalność wywiadowcza, w tym kwestie związane z UE i NATO. W 2018 roku Litwa po raz pierwszy zidentyfikowała chińskie szpiegostwo jako zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego. W National Threat Assessment 2019 stwierdzono, że „w miarę wzrostu chińskich ambicji gospodarczych i po-

39 Estonia, Litwa i Łotwa zajmowały odpowiednio 3, 4 i 22 pozycję w National Cyber Security Index 2019, <https://ncsi.ega.ee/ncsi-index/> [22.07.2020]. Podobnie Litwa i Estonia osiągnęły 4 i 5 miejsce w the Global Cybersecurity Index 2018, https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/D-STR-GCI.01-2018-PDF-E.pdf [4.06.2022].

litycznych na Litwie oraz w innych państwach NATO i UE, działania chińskich służb wywiadowczych i bezpieczeństwa stają się coraz bardziej agresywne”⁴⁰. Analogicznie raport przygotowany przez służby estońskie w 2019 roku zwracał uwagę na rosnące zaangażowanie Chin w regionie i ostrzegał przed chińskim kapitałem, inwestowanym głównie w rozwój infrastruktury i nowoczesnych technologii, które coraz częściej są wykorzystywane do realizacji celów politycznych. W podobny sposób do chińskich technologii podchodziły instytucje na Łotwie, które wskazały, że działania Chin mogą obejmować również szpiegostwo przemysłowe na rzecz chińskich firm technologicznych.

Służby bezpieczeństwa państw bałtyckich opisują sposoby zachowania chińskich organów wywiadowczych i bezpieczeństwa. Zwykle nie rekrutują one obywateli Litwy, Łotwy czy Estonii w granicach tych państw, ale starają się przyciągnąć mieszkańców do jednego z krajów azjatyckich. Następnie, pod pozorem współpracy gospodarczej, kulturalnej czy naukowej, intensyfikują relacje i rozszerzają sieć kontaktów. Specyfika chińskiej inteligencji to tzw. „guanxi”, odnoszące się do relacji między rekrutowanymi a ich „kuratorami”⁴¹. Opierają się one na postawie szacunku i osiągnięcia

40 *National Threat Assessment 2019...*

41 H. Xian, C. Atkinson, Y. Meng-Lewis, *Guanxi and high performance work systems in China: evidence from a state-owned enterprise*, „The International Journal of Human Resource Management”, t. 30, 2019, nr 19, s. 2685-2704, <https://doi.org/10.1080/09585192.2017.1332670>.

obopólnych korzyści – szpiegostwu bowiem często towarzyszy korupcja. W ubiegłych latach łotewskie służby bezpieczeństwa zaobserwowały nieznaczny spadek poziomu aktywności chińskich służb specjalnych w tym kraju. Do tej pory największe zainteresowanie chińskiego wywiadu budziły branże związane z infrastrukturą i logistyką, ale także projekty o wysokim potencjale innowacyjnym. Chwilowy spadek poziomu aktywności chińskich służb specjalnych w dużej mierze tłumaczony jest ograniczeniami w podróżowaniu i życiu publicznym, wprowadzonymi w związku z rozprzestrzenianiem się COVID-19. Dlatego też w niedługim czasie przewiduje się wzrost liczby aktów szpiegowskich ze strony Chin.

Podobnie jak w przypadku Rosji, ważnym narzędziem oddziaływania Chin w państwach bałtyckich jest sfera informacyjna. Kluczową rolę pełnią tu ambasady Chin oraz Instytuty Konfucjusza, zlokalizowane zwykle przy uniwersytetach, których zadaniem jest zbieranie informacji i nawiązywanie kontaktów z elitą polityczną i gospodarczą oraz rozpoznawanie rynku, w tym możliwości inwestycyjnych. Ponadto ambasady inicjują współpracę w środowisku akademickim i w sferze kulturalnej. Jej celem jest przede wszystkim tworzenie pozytywnego wizerunku Chin lub neutralizacja informacji krytycznych wobec Chin. W pewnym sensie chińskie strategie komunikacyjne, mające na celu dyskredytację NATO i UE, pokrywają się z rosyjskimi strategiami informacyjnymi. Na Łotwie powiązane z Kreml

internetowe serwisy informacyjne, takie jak Sputnik i lv.balt-news.com, rozpowszechniają prochińskie narracje, negujące naruszanie praw człowieka i zasad demokracji przez rządy Rosji i Chin. Z tego też powodu użytkownicy rosyjskojęzycznych portali informacyjnych na Litwie, Łotwie i w Estonii są bardziej narażeni na chińską dezinformację niż mieszkańcy korzystający z informacji w językach państwowych. Chiny wykorzystują także różne organizacje pozarządowe do zwiększania swoich wpływów. W międzynarodowym środowisku medialnym interesy Chin aktywnie reprezentuje Ogólnochińskie Stowarzyszenie Dziennikarzy, które stara się budować relacje ze stowarzyszeniami reprezentującymi inne państwa. Jednym z celów takiej współpracy jest także pozyskiwanie informacji z danego kraju, które mogą być istotne dla realizacji interesów Chin. Podobne funkcje w tym kontekście pełnią biura ekonomiczno-handlowe ulokowane w państwach bałtyckich, zajmujące się promocją handlu i nawiązywaniem relacji z elitą polityczną i biznesową⁴².

Co ciekawe, w Estonii pojawiły się obawy o możliwość tzw. szpiegostwa naukowego przez chińskie instytucje realizujące projekty naukowe i kulturalne. W szczególności zarzuty kierowano do Instytutów Konfucjusza (trzy tego rodzaju instytucje funkcjonują w trzech stolicach państw bałtyckich) w związku z włączaniem się chińskich władz

42 M. Hiršs, *Chinese Influence in Latvia*, CEPA, 11.08.2022, <https://cepa.org/chinese-influence-in-latvia/> [16.09.2022].

w dyskurs akademicki⁴³. Instytuty Konfucjusza pełnią rolę instrumentów chińskiego soft power, ale także usprawiedliwiają chińskie działania w zakresie łamania praw człowieka w Tybecie oraz chęć włączenia Tajwanu do ChRL. W takich uwarunkowaniach autonomiczność prowadzenia badań oraz ogólny dostęp do informacji są mocno ograniczone. Szczególnie instytucje i systemy edukacyjne w państwach słabiej rozwiniętych, gdzie środki na badania naukowe i edukację są niewystarczające, mogą być bardziej podatne na presję ze strony Chin.

Warto wspomnieć o roli państw bałtyckich w realizacji inicjatywy 17+1. Ryga była gospodarzem piątego szczytu w 2016 roku, który – podobnie jak inne tego typu spotkania – przyniósł jego członkom niewiele korzyści. Niemniej Chiny wielokrotnie podejmowały próbę inwestowania w infrastrukturę i różne sektory strategiczne na Litwie, Łotwie i w Estonii. Jedną z nich dotyczyła największego projektu infrastrukturalnego w tym regionie – Rail Baltica. Rail Baltica to nowa, szybka, zelektryfikowana, dwutorowa linia kolejowa na trasie z Tallina przez Parnawę, Rygę, Poniewież, Kowno do granicy litewsko-polskiej, z połączeniem z Kow-

43 M. Läänemets, *Academic Co-operation with the People's Republic of China: Dangers and Temptations*, International Centre for Defence and Security, April 2020, <https://icds.ee/academic-co-operation-with-the-peoples-republic-of-china-dangers-and-temptations/> [22.07.2022].

na do Wilna (łącznie 870 km)⁴⁴. Do tej pory większość kolejowego transportu towarowego w państwach bałtyckich pochodziła z państw WNP, w szczególności z Rosji, z wykorzystaniem istniejącego systemu o szerokości toru 1520 mm, co utrudniało połączenie tego regionu z innymi państwami UE (w przeważającej części państw UE szerokość torów wynosi 1435 mm). Projekt zapewnia więc pełną integrację Estonii, Łotwy i Litwy w jednolitym europejskim obszarze kolejowym, co z perspektywy Chin oznacza wiele korzyści gospodarczych.

44 Więcej: A. Koźlak, A. Kuczyńska-Zonik, E. Adamowicz, *Infrastruktura transportu w regionie południowo-wschodniego Bałtyku*, „Prace IEŚ” 2022, nr 2, s. 83-99.

5. **Działania państw bałtyckich w kierunku ograniczania wpływów Rosji i Chin**

Dla niewielkich państw bałtyckich kluczowym elementem bezpieczeństwa w regionie są relacje ze Stanami Zjednoczonymi oraz członkostwo w NATO. Wstąpienie w 2004 roku do struktur Sojuszu w sposób zasadniczy wpłynęło na wzrost poczucia bezpieczeństwa. Tymczasem funkcjonowanie w warunkach permanentnego poczucia zagrożenia, z uwagi na nasilenie się agresywnej polityki Rosji, doprowadziło do koniecznych zmian, służących minimalizacji wpływów rosyjskich w regionie. Prowadzone przez Kreml działania (cyberatak – 2007, wojna w Osetii Południowej – 2008, uprowadzenie oficera Estońskiej Służby Bezpieczeństwa – 2014,

aneksja Krymu – 2014, wojna na Donbasie – 2015, wojna z Ukrainą – 2022) wzrastały naciski władz Litwy, Łotwy i Estonii na pozostałe państwa Sojuszu w kierunku zwiększenia bezpieczeństwa wschodniej flanki. Dopiero po warszawskim szczycie w lipcu 2016 roku postanowiono o pierwszym w dziejach Sojuszu rozmieszczeniu sił NATO w państwach graniczących z regionem Europy Wschodniej. Zwiększenie potencjału odstraszania i obrony objęło m.in. rozmieszczenie w systemie dobrowolnym i rotacyjnym wielonarodowych, batalionowych grup bojowych na Litwie, Łotwie, w Estonii oraz Polsce⁴⁵. Na skutek podjętych decyzji do państw bałtyckich przekierowano około 7,7 tys. żołnierzy Sojuszu. Pomimo faktu, że liczba żołnierzy zwiększała się sukcesywnie po 2017 roku, narastająca agresja i prowokacyjne zachowania Rosji, ostatecznie przechodzące w formę wojny konwencjonalnej, skłoniły przywódców bałtyckich do forsowania, jeśli nie stałej, to przynajmniej większej obecności NATO w tej części Europy. Tym bardziej że destrukcja stanu bezpieczeństwa międzynarodowego wymagała rozstrzygnięć skutecznie odpowiadających nowej rzeczywistości globalnej 2022 roku. Okazją do podjęcia działań był czerwcowy szczyt Sojuszu w Madrycie, podczas którego przyjęto korzystne dla państw Morza Bałtyckiego decyzje, podnoszące poziom bezpieczeństwa państw tego regionu. Zwiększono liczeb-

45 K. Sierputowska, *Polska w NATO. NATO w Regionie. W 70. rocznicę powstania Sojuszu Północnoatlantyckiego*, Warszawa 2019, s. 66-67.

ność wojsk NATO (łącznie w każdym z państw bałtyckich mają stacjonować grupy wielkości brygady, tj. 3-5 tys. osób personelu), usprawniono komunikację i koordynację działań w przypadku zagrożenia, w tym ścisłą współpracę wojskową państw bałtyckich. Ponadto zintensyfikowano plan szkoleń i ćwiczeń, postanowiono o konieczności usprawnienia procesu decyzyjnego oraz rozbudowy infrastruktury. Historycznym wydarzeniem była decyzja o rozszerzeniu NATO o Szwecję i Finlandię⁴⁶, które dzięki ostatecznej zgodzie Turcji, długo blokującej proces akcesyjny, wzmocnią potencjał NATO w regionie Morza Bałtyckiego. Bez wątpienia głównymi beneficjentami przystąpienia tych państw do organizacji będą właśnie państwa bałtyckie, które w wymierny sposób odczują wzmocnienie bezpieczeństwa tego obszaru⁴⁷. Istotnym komponentem regionalnej architektury bezpieczeństwa była również lipcowa decyzja państw bałtyckich, dotycząca budowy wspólnego systemu artyleryjskiego. Wszystkie trzy kraje planują zakup amerykańskich systemów rakietowych HIMARS (High Mobility Artillery Rocket System). Jest to system mobilnych wyrzutni rakietowych, który obecnie jest wykorzystywany przez kilkanaście państw NATO. Litwa, Łotwa i Estonia to państwa, które dotychczas opierały swój potencjał defensywny na

46 D. Szacawa, *Finlandia i Szwecja składają wnioski o członkostwo w NATO*, „Komentarze IEŚ” 2022, nr 609.

47 A. Kuczyńska-Zonik, D. Szacawa, *Szczyt NATO w Madrycie: „natoizacja regionu Morza Bałtyckiego*, „Komentarze IEŚ” 2022, nr 649.

gwarancjach wynikających z członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim. Posiadanie wspólnego systemu artyleryjского przyczyni się do rozwoju zdolności obronnych państw regionu Morza Bałtyckiego, a przede wszystkim da im możliwość samodzielnego reagowania na ewentualne zagrożenia ze strony Rosji w przyszłości.

Szczególnym instrumentem oddziaływania Rosji jest także tradycyjna presja ekonomiczna. Polityka energetyczna Federacji Rosyjskiej przez ostatnie trzy dekady obejmowała szereg działań wykorzystujących zarówno monopolistyczną pozycję kraju (ropa naftowa, gaz ziemny, energia elektryczna), jak i jej postimperialne ambicje. Całkowita zależność energetyczna regionu państw bałtyckich stopniowo ulegała zmianom, zwiększając ich bezpieczeństwo energetyczne. Rosnąca groźba sankcji gospodarczych skłoniła państwa do podjęcia działań na rzecz budowania odporności i dywersyfikacji źródeł dostaw. Poczynając od terminalu ropy naftowej w Butyndze (Būtingė) na Litwie, uruchomionego w 1999 roku, poprzez budowę interkonektorów pozwalających na synchronizację sieci elektroenergetycznej państw bałtyckich z systemem europejskim lub skandynawskim, uruchomienie Balticconnector, tj. gazociągu fińsko-estońsko-łotewskiego, stopniowo doprowadzono do rekonfiguracji nie tylko relacji międzybałtyckich, ale także stosunków z Rosją.

Tymczasem po rosyjskiej inwazji na Ukrainę Litwa, Łotwa i Estonia stały się najmocniejszymi głosami w NATO z uwagi na asertywną politykę wobec Rosji i Białorusi. Tym razem –

pomimo rozbieżności między możliwościami gospodarczymi a retoryką geopolityczną – stanowczo reagowały na działania rosyjskie. Niezależnie od znaczącego spadku dochodów, związanego z podejmowaniem radykalnych decyzji, państwa bałtyckie wskazywały na wyraźny zamiar odcięcia się od reżimu, który z uwagi na zbrodniczą działalność na Ukrainie nie spełnia warunków podmiotu partnerskiego. Sytuacja na Ukrainie sprawiła, że w centrum zainteresowania państw bałtyckich znalazła się zwłaszcza kwestia bezpieczeństwa energetycznego. Rosnąca skala brutalizacji działań na obszarze Ukrainy wywołała ostrą reakcję państw bałtyckich. Władze Litwy, Łotwy i Estonii podjęły jednomyślnie decyzje o rezygnacji od 1 kwietnia 2022 roku z rosyjskiego gazu ziemnego. Potrzeby rynku bałtyckiego zaczęły być zaspokajane z rezerw gazu, zgromadzonych w podziemnym magazynie na Litwie (terminalu skroplonego gazu ziemnego – LNG – w Kłajpedzie). Kolejną propozycją jest dostarczanie na Litwę gazu przez interkonektor gazowy z Łotwą, natomiast od 1 maja 2022 roku – przez podobny system z Polską. Zamiar natychmiastowej dywersyfikacji dostaw zapowiedziała również Finlandia, która jest jednym z najbardziej uzależnionych energetycznie od Rosji państw UE (100% zużywanego w Finlandii gazu ziemnego i 90% ropy pochodziło z Rosji). Budowaniu niezależności służyć ma współpraca Finlandii z Estonią. Zakłada ona korzystanie z dostaw ciekłego gazu drogą morską. Jak zapowiadał minister gospodarki Finlandii Mika Lintilä, w celu szybkiego odłączenia się od rosyj-

skiego gazociągu Finlandia wraz z Estonią podjęły decyzję dotyczącą dzierżawy gazowca LNG, tj. jednostki do skraplania i regazyfikacji (FSRU), tzw. pływającego terminalu LNG. Docelowo ma on być podłączony do sieci gazu ziemnego. Zlokalizowany będzie na południowym wybrzeżu Finlandii i gotowy do dostaw zimą 2022/23, kiedy mogą pojawić się niedobory gazu w Europie. Z uwagi na ograniczone możliwości zaspokojenia zapotrzebowania na gaz wszystkich państw bałtyckich przez terminal LNG w Kłajpedzie, Łotwa również poszukuje własnych rozwiązań służących dywersyfikacji dostaw gazu ziemnego. Pomysł budowy nowego terminalu LNG wspierają inwestorzy z USA i Bliskiego Wschodu, którzy chcą zaangażować się w jego powstanie jako uzupełnienie terminalu litewskiego. Terminal łotewski miałby zostać podłączony do estońskiego węzła Paldiski. Spośród państw UE jedynie państwa bałtyckie, Polska i Francja opowiadają się za całkowitą rezygnacją z rosyjskich źródeł energii. Rządy Litwy, Łotwy i Estonii wprowadziły swoje decyzje w trybie błyskawicznym⁴⁸.

W ostatnich latach również Chiny usiłowały osłabić współpracę między Unią Europejską a Stanami Zjednoczonymi oraz między państwami członkowskimi UE poprzez budowanie nowych i rozbijanie starych sojuszy, a także stosując

48 A. Kuczyńska-Zonik, K. Sierzputowska, *The Baltic States in the face of Russian aggression in Ukraine*, [w:] *Russian aggression against Ukraine in 2022. Faces of modern war*, red. A. Kasińska-Metryka, K. Suchodaj-Pałka, Routledge 2022 – w druku.

propagandę i tworząc zależności gospodarcze i technologiczne. Kiedy państwa bałtyckie uznały, że ich wspólne projekty z chińskim partnerem niosą ryzyko dla bezpieczeństwa i suwerenności państwa, postanowiły ograniczyć kontakty. Dobrym przykładem jest ich udział w formacie 17+1. Dekadę po jego powstaniu Chiny bowiem pozostawały dla państw bałtyckich mało znaczącym partnerem gospodarczym. Najbardziej asertywną postawę w tym zakresie reprezentowała Litwa, zwłaszcza poprzez wysoki poziom sceptycyzmu wobec formatu 17+1. Podczas spotkania w lutym 2021 roku Litwa, podobnie jak Estonia, odmówiła reprezentacji na najwyższym szczeblu. Co istotne, w szczycie uczestniczył prezydent Chin Xi Jinping, natomiast prezydenta Gitanasa Nausėdę zastąpił minister transportu i łączności Marius Skuodis. Ostatecznie w maju 2021 roku Litwa postanowiła całkowicie wycofać się z formatu 17+1, gdyż w jej ocenie nie zostały zrealizowane cele, dla których zdecydowała się w nim uczestniczyć. Za jej przykładem poszły także Łotwa i Estonia, ogłaszając w sierpniu 2022 roku zamiar wycofania się z formatu. Państwa bałtyckie liczyły bowiem, że chiński rynek stanie się bardziej otwarty dla ich eksportu. Ten jednak wzrósł tylko w niewielkim stopniu, w przeciwieństwie do importu z Chin. Litwa otwarcie demonstrowała także chęć nawiązania bliższych relacji z Tajwanem. W listopadzie 2021 roku w Wilnie otwarto tajwańskie przedstawicielstwo

z nazwą „Tajwan” zamiast „Tajpej”⁴⁹. Mimo że państwa bałtyckie od lat zacieśniały stosunki z Tajwanem, przede wszystkim na poziomie regionalnym i w ramach poszczególnych sektorów, m.in. zaawansowanych technologii, przedstawicielstwo Tajwanu było pierwszym tak wyraźnym krokiem przeciwko reżimowi chińskiemu. W następstwie Chiny wyraziły zaniepokojenie, że nazwa przedstawicielstwa w Wilnie brzmi tak, jakby była to misja dyplomatyczna, i oskarżyły Litwę o to, że narusza zasadę „jednych Chin”. Karą wobec Litwy było odwołanie ambasadora Chin z tego państwa i obniżenie rangi swojej misji dyplomatycznej w Wilnie (do poziomu reprezentacji *chargé d'affaires*), w rezultacie czego litewscy przedstawiciele dyplomatyczni w Pekinie zostali również zmuszeni do opuszczenia tamtejszej placówki. Litewsko-chiński konflikt dyplomatyczny dotknął także litewski biznes. Chiny wstrzymały pociągi towarowe na Litwę, usunęły Litwę ze swoich systemów celnych, obniżyły limity kredytowe dla litewskich firm i podniosły ceny kredytów. W odpowiedzi na wizytę litewskiego wiceministra łączności

49 Większość państw na świecie nie uznaje oficjalnie Tajwanu (Republiki Chińskiej) i nie utrzymuje z nim stosunków dyplomatycznych. W praktyce jednak w wielu z nich funkcjonują placówki ułatwiające kontakt z władzami Tajwanu, nieposiadające jednak statusu misji dyplomatycznych. Ich nazwy nie zawierają też słowa „Tajwan”, co byłoby równoznaczne z uznaniem statusu państwa. Wiele państw stosuje termin „Tajpej” – odwołując się do stolicy Tajwanu. We wrześniu 2022 roku Litwa otworzyła też biuro handlowe w Tajpej w celu promocji współpracy tajwańsko-litewskiej w dziedzinie biznesu, gospodarki, badań i innowacji, kultury oraz transportu.

na Tajwanie, Chiny ogłosiły, że nałożą na Litwę sankcje i zerwą współpracę w zakresie komunikacji. Zakłócenia łańcucha dostaw dotknęły wiele litewskich branż, m.in. przemysł nowych technologii. Podjęte przez Chiny środki wobec Litwy miały bezprecedensowy charakter, dlatego wydarzenia te wywołały polaryzację litewskiej sceny politycznej. Warto podkreślić, że krytyka Chin i intensyfikacja współpracy z Tajwanem wpisuje się w ogólną strategię polityki zagranicznej Litwy, w której to stosunki transatlantyckie pozostają podstawą bezpieczeństwa państwa. Co więcej, poparcie dla niepodległościowych aspiracji Tajwanu, w ramach litewskiej „polityki zagranicznej opartej na wartościach”, znalazło się w agendzie liberalnego rządu Ingridy Šimonytė. Ostatecznie Łotwa i Estonia również podjęły decyzję o wycofaniu się z inicjatywy 16+1.

Ze względu na podejrzenia inwigilacji chińskich służb wywiadowczych za pomocą technologii 5G państwa bałtyckie dołączyły do kierowanej przez USA inicjatywy Clean Network, podpisując wspólną deklarację w sprawie bezpieczeństwa 5G (Estonia w październiku 2019 roku, Łotwa w lutym 2020 roku i Litwa we wrześniu 2020 roku) i zobowiązując się do rozpoczęcia szczegółowej oceny dostawców w tym zakresie. Państwa bałtyckie, obawiając się, że chińskie technologie – choć tańsze i bardziej zaawansowane niż zachodnie – długoterminowo mogą okazać się mniej bezpieczne, ograniczyły dostęp chińskich firm do budowy krajowej

infrastruktury 5G⁵⁰. Współpraca państw bałtyckich z USA nie tylko ma na celu zapewnienie bezpiecznego środowiska informacyjnego, ale stanowi również jedną z odsłon wojny informacyjnej w regionie czy szerzej – wojny gospodarczej na linii Chiny-USA. Litwa, Łotwa i Estonia uznały, że procesy wdrażania 5G wymagają dodatkowych środków, co oznacza konieczność stosowania restrykcyjnych przepisów dotyczących bezpieczeństwa 5G. Z tego względu podjęły dodatkowe działania w zakresie planowania i wdrażania środków bezpieczeństwa dla krytycznej infrastruktury IT. Na Łotwie takie rozporządzenie weszło w życie w styczniu 2021 roku. Stanowi ono, że infrastruktura krytyczna wymaga najwyższego poziomu bezpieczeństwa, i określa wymagania dla dostawców sprzętu i oprogramowania oraz beneficjentów, którzy mają być zarejestrowani w państwach członkowskich NATO, UE lub Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG).

Choć manipulowanie dyskursem publicznym i szpiegostwo technologiczne należą do głównych celów chińskich oddziaływań na państwa bałtyckie, do tej pory nie wykryto znaczącej obecności chińskich wpływów w mediach tradycyjnych ani społecznościowych⁵¹. Z reguły publikowane

50 H. Ronemaa, *Huawei's Backdoor in Estonia: Ex-Ministers Hired for Last Minute Lobby Efforts*, Re:Baltica, 16.02.2020, <https://en.rebaltica.lv/2020/02/huaweis-backdoor-in-estonia-ex-ministers-hired-for-last-minute-lobby-efforts/> [3.06.2022].

51 F. Jüris, D. Teperik, *Chinese Influence in Estonia*, CEPA, 9.08.2022, <https://cepa.org/comprehensive-reports/chinese-influence-in-estonia/> [13.09.2022].

przez lokalne media artykuły na temat ChRL były opłacane przez chińskie ambasady, które miały na celu prezentowanie Chin w pozytywnym świetle. Nie oznacza to jednak, że w przyszłości środowisko medialne nie stanie się przestrzenią do działań na większą skalę. Do tej pory ograniczoną liczbę chińskich państwowych kanałów telewizyjnych można było też oglądać w państwach bałtyckich ramach pakietów kanałów oferowanych przez dostawców usług kablowych. Od wiosny 2021 roku wszystkie główne serwisy informacyjne w Estonii (tj. DELFI, Postimees i SL Õhtuleht) przestały wyświetlać reklamy finansowane przez chiński rząd⁵², dziennikarze tych tytułów wskazywali bowiem na kontrowersyjne działania Chin w regionie. Wywołało to ostrą krytykę ze strony chińskiej ambasady w Tallinie, która stwierdziła, że dziennikarze powinni promować dobre stosunki między narodami⁵³. W odpowiedzi państwowa gazeta chińska opublikowała artykuł podważający znaczenie niepodległości trzech państw bałtyckich, w którym stwierdzono również, że zamiast oczekiwanego sukcesu, poziom życia w omawianych państwach jest obecnie niższy niż w czasach sowieckich. Ponadto rosnąca popularność chińskiego TikToka w Estonii, zwłaszcza wśród młodych ludzi, może być wykorzystywa-

52 BNS, *Chinese embassy: Media should support relations between China and Estonia*, 8.09.2019, <https://news.err.ee/978241/chinese-embassy-media-should-support-relations-between-china-and-estonia> [12.09.2022].

53 ERR News, *Daily: China using influence in Estonia, Baltics*, 5.09.2019, <https://news.err.ee/976975/daily-china-using-influence-in-estonia-baltics> [12.09.2022].

na do szerzenia propagandy wśród estońskich odbiorców. Z tego też powodu estoński Urząd ds. Systemów Informacyjnych zabronił aplikacji TikTok dostępu do telefonów służbowych swoich pracowników ze względu na wbudowane luki w zabezpieczeniach⁵⁴. Niniejsze działania dowodzą, że społeczeństwa państw bałtyckich są coraz bardziej świadome potencjalnych zagrożeń, jakie niosą ze sobą działania chińskiego rządu, zwłaszcza w odniesieniu do strategicznie ważnych obszarów infrastruktury i komunikacji.

54 ERR, *Information System Authority: In essence, TikTok a security threat*, 21.08.2020, <https://web.archive.org/web/20210128091834/https://news.err.ee/1126180/information-system-authority-in-essence-tiktok-a-security-threat> [13.09.2022].

Zakończenie

Praktyka działań podejmowanych przez władze rosyjskie w państwach bałtyckich od lat stanowi próbę odzyskiwania mocarstwowej roli na obszarze poradzieckim. Jest to miejsce realizacji geopolitycznych koncepcji Władimira Putina, w którym oddziaływania rosyjskie są najsilniejsze (Ukraina, Naddniestrze, Gruzja, Mołdawia, państwa bałtyckie). W szerszej perspektywie jednak tak Federacja Rosyjska, jak i Chiny, dążąc do poszerzania swoich stref wpływów, celowo destabilizując regionalne i globalne bezpieczeństwo, walczą o dominację w świecie, stosując presję w poszczególnych wymiarach swojego oddziaływania. Dla Rosji zmiany w ar-

chitekturze bezpieczeństwa, pozwalające jej odgrywać rolę hegemonu, odnoszą się przede wszystkim do działań służących podważeniu amerykańskiej dominacji polityczno-gospodarczej, czego egzemplifikację stanowią realizowane przez Kreml cele strategiczne, praktykowane dziś nie tylko za pomocą nacisków dyplomatycznych, presji ekonomicznej, działań dezinformacyjnych, ale także wojny konwencjonalnej. Doświadczenia ostatnich lat pokazują, że w osiągnięciu celów politycznych Rosja stosować będzie wszelkie dostępne instrumenty tak miękkiego, jak i twardego oddziaływania. Stąd wskazywana motywacja oraz stosowane instrumentarium w realizowaniu hegemonistycznych roszczeń rosyjskich, pomimo przedsięwziętych środków i podjętych działań zabezpieczających, od lat budzą niepokój Litwy, Łotwy i Estonii. Ponadto wielowymiarowość zagrożeń, ich hybrydowość, a także realizowana przez Rosję koncepcja odstraszenia strategicznego (broń nuklearna) stwarza zagrożenie nie tylko w wymiarze bezpieczeństwa regionalnego, ale także globalnego, stając się kolejnym wyzwaniem dla instytucji międzynarodowych (NATO, UE, ONZ). Biorąc pod uwagę stale rosnący potencjał oddziaływania Rosji na bezpieczeństwo europejskie oraz wzmocnioną obecność militarną NATO w basenie Morza Bałtyckiego (decyzje madryckie 2022), region ten nadal odgrywać będzie istotną rolę w kształtowaniu relacji międzynarodowych, przede wszystkim dla działań prowadzonych poniżej progu wojny. Ze względu na napięcia w stosunkach między Rosją a NATO w związku

z przedłużającą się wojną rosyjsko-ukraińską, przewiduje się, że presja wobec Litwy, Łotwy i Estonii wzrośnie. Kreml bowiem, pomimo niepowodzeń w teatrze działań wojennych na Ukrainie, nie zrezygnuje ze swoich ambicji imperialnych. Dlatego konsolidacja państw bałtyckich w ramach prowadzonych działań politycznych oraz spójne stanowisko w poszczególnych obszarach działania (gospodarczy, militarny, społeczny) będą zwiększały efektywność współpracy i stworzą realną szansę na wzmocnienie bezpieczeństwa tego obszaru.

W relacjach z Chinami do tej pory państwa bałtyckie poszukiwały optymalnego modelu współpracy, który umożliwiłby im wzrost gospodarczy, ale nie ignorowałyby europejskich wartości i zasad demokratycznych. Dlatego, ze względu na pojawiające się wyzwania ze strony azjatyckiego mocarstwa, opuściły wspieraną przez Chiny inicjatywę 17+1, co zdaje się być wizerunkową porażką dla chińskiej dyplomacji. Dodatkowo brak krytyki Rosji ze strony władz ChRL po inwazji na Ukrainę jest dla państw bałtyckich dowodem zacieśniania stosunków rosyjsko-chińskich i argumentem za ograniczeniem kontaktów z Chinami. Dla Litwy, Łotwy i Estonii najważniejsze jest utrzymanie jedności w ramach UE oraz ścisła współpraca z USA i NATO, które stanowią gwarancję ich bezpieczeństwa. Dlatego będą one dążyły do wzmocnienia tych relacji, nawet kosztem rezygnacji z kontaktów z Chinami.

Obecnie Chiny mają niewielkie wpływy na Litwie, Łotwie i w Estonii, mimo że wielokrotnie starały się je poszerzyć na tym obszarze. Przypuszcza się, że w niedalekiej przyszłości zainteresowanie Chin państwami bałtyckimi będzie wzrastać, zwłaszcza jeśli pogłębią się różnice między Zachodem a Chinami w strategicznych kwestiach. Chińskie narzędzia wywierania wpływu będą obejmowały działania szpiegowskie, dezinformacyjne oraz kulturalne, a ich kluczowymi odbiorcami będą elity polityczne i gospodarcze oraz naukowcy na Litwie, Łotwie i w Estonii. Chiny będą starały się wykorzystać podziały społeczne, ograniczone zasoby finansowe, niedostatki w zakresie rozwoju infrastruktury i nowych technologii w państwach bałtyckich, a także inne problemy, których rządy krajowe do tej pory nie rozwiązały.

Bibliografia

- Aleksandrov M., *Problema 'sovetskoy okkupatsii' v otnosheniyakh Rossii i Litvy*, „Obozrevatel/ Observer” 2013, nr 5.
- Andrijauskas K., *The Chinese Factor in the Baltic States' Security*, „Journal on Baltic Security”, t. 72, 2021, nr 2, <https://doi.org/10.2478/jobs-2021-0005>.
- Auers D., *Comparative Politics and Government of the Baltic states Estonia, Latvia and Lithuania in the 21st Century*, New York 2015.
- Banasiak M., *Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i euroatlantycka perspektywa bezpieczeństwa*, Warszawa 2019.
- BNS, *Chinese embassy: Media should support relations between China and Estonia*, 8.09.2019, <https://news.err.ee/978241/chinese-embassy-media-should-support-relations-between-china-and-estonia>.

- Brauß H., Rácz A., *Russia's Strategic Interests and Actions in the Baltic Region*, „DGAP Report” 2021, nr 1, German Council on Foreign Relations.
- Diec J., *Geostrategiczny wybór Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia. Doktryna rosyjskiej polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi*, Kraków 2015.
- Dyner A. M., *Rosyjska polityka w zakresie odstraszenia jądrowego*, Komentarz PISM, nr 39/2020.
- ERR, *Information System Authority: In essence, TikTok a security threat*, 21.08.2020, <https://web.archive.org/web/20210128091834/https://news.err.ee/1126180/information-system-authority-in-essence-tiktok-a-security-threat>.
- ERR News, *Daily: China using influence in Estonia*, Baltics, 5.09.2019, <https://news.err.ee/976975/daily-china-using-influence-in-estonia-baltics>.
- Furier A., *Dekada Jelcyna. Uwarunkowania rosyjskich przemian społecznych i politycznych 1991-2000*, Szczecin 2003.
- Global Cybersecurity Index 2018*, https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/D-STR-GCI.01-2018-PDF-E.pdf.
- Góralczyk B., *China's Interests in Central and Eastern Europe: Enter the Dragon*, „European View”, t. 16, 2017, nr 1, <https://doi.org/10.1007/s12290-017-0427-9>.
- Hill F., *How Vladimir Putin's World View Shapes Russian Foreign Policy*, [w:] *Russia's Foreign Policy*, red. D. Cadier, M. Light, New York 2015.
- Hiršs M., *Chinese Influence in Latvia*, CEPA, 11.08.2022, <https://cepa.org/chinese-influence-in-latvia/>.
- Ioanes E., *Hong Kong protesters are forming a human chain 30 years after the Baltic Way democracy protests*, Insider, 23.08.2019, <https://www.businessinsider.com/hongkongers-are-forming-a-baltic-way-style-human-chain-2019-8?IR=T>.

- Jednoczenie wiedzy w naukach o bezpieczeństwie, red. A. J. Glen, *Elementy Teorii i Praktyki Transdyscyplinarnych Badań Problemów Bezpieczeństwa*, t. 9, Siedlce 2020.
- Jüris F., Teperik D., *Chinese Influence in Estonia*, CEPA, 9.08.2022, <https://cepa.org/comprehensive-reports/chinese-influence-in-estonia/>.
- Kattago S., *Memory, Pluralism and the Agony of Politics*, „Journal of Baltic Studies” 2010, nr 41.
- Koźlak A., Kuczyńska-Zonik A., Adamowicz E., *Infrastruktura transportu w regionie południowo-wschodniego Bałtyku*, „Prace IEŚ” 2022, nr 2.
- Kuczyńska-Zonik A., *The Securitization of National Minorities in the Baltic States*, „Baltic Journal of Law & Politics”, t. 10, 2017, nr 2, <https://doi.org/10.1515/bjlp-2017-0011>.
- Kuczyńska-Zonik A., Jundo-Kaliszewska B., *The Wolf Resists the Dragon: An Assessment of the Relationship Between Lithuania and China During the COVID-19 Pandemic*, „IEŚ Policy Papers” 2022.
- Kuczyńska-Zonik A., Sierzputowska K., *The Baltic States in the face of Russian aggression in Ukraine*, [w:] *Russian aggression against Ukraine in 2022. Faces of modern war*, red. A. Kasińska-Metryka, K. Suchodaj-Pałka, Routledge 2022.
- Kuczyńska-Zonik A., Stępniewski T., *China and Central and Eastern Europe: The Case of the Baltic States*, [w:] *China-EU Relations in a New Era of Global Transformation*, red. Li Xing, Routledge 2021.
- Kuczyńska-Zonik A., Szacawa D., *Szczyt NATO w Madrycie: „natoizacja regionu Morza Bałtyckiego*, „Komentarze IEŚ” 2022, nr 649.
- Kuczyńska-Zonik A., Wilczewski D., *Okupacje, dekomunizacja i walka o niepodległość w polityce historycznej państw bałtyckich*, „Prace IEŚ” 2019, nr 2.

- Läänemets M., *Academic Co-operation with the People's Republic of China: Dangers and Temptations*, International Centre for Defence and Security, April 2020, <https://icds.ee/academic-co-operation-with-the-peoples-republic-of-china-dangers-and-temptations/>.
- Larçon J.-P., *The economic impact of China on the Baltic Sea region Some recommendations for policy-makers*, „BSR Policy Briefing series” 2017, nr 5.
- Larsen J., *Chinese influence in the Baltic?*, DIIS, 19.11.2020, <https://www.diis.dk/en/research/chinese-influence-in-the-baltic>.
- Laruelle M., *The 'Russian World'. Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination*, Center on Global Interests, 2015.
- Legucka A., *Geopolityczne konsekwencje konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim*, Warszawa 2013.
- Letko P., *Rosja wobec krajów bałtyckich – główne problemy w stosunkach dwustronnych w roku 2004*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2012, nr 3.
- Lucas E., *Nowa zimna wojna. Jak Kreml zagraża Rosji i Zachodowi*, Poznań 2008.
- Lucassen O., *In Between War and Peace: the Conceptualization of Russia Strategic Deterrence*, Tartu 2018, https://www.researchgate.net/publication/327421635_In_Between_War_and_Peace_the_Conceptualisation_of_Russian_Strategic_Deterrence.
- Menkiszak M., *Rosyjski szantaż wobec Zachodu*, Analizy OSW, 20.12.2021.
- Mickiewicz P., *China and Russia on the Baltic Sea: Between Rivalry and Cooperation*, „International Relations and Diplomacy”, t. 8, 2020, nr 01, <https://doi.org/10.17265/2328-2134/2020.01.002>.
- Morozova N., *Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin*, „Geopolitics”, t. 14, 2019, nr 4.
- National Cyber Security Index 2019, <https://ncsi.ega.ee/ncsi-index/>.

- National Threat Assessment 2019*, State Security Department of Lithuania and the Second Investigation Department under the Ministry of National Defence, <https://www.vsd.lt/en/threats/threats-national-security-lithuania/>.
- National Threats Assessments 2022*, Defence Intelligence and Security Service under the Ministry of National Defence, Vilnius 2022.
- Radosh R., *A tale of two trials: Soviet Propaganda at Home and Abroad*, „World Affairs”, t. 175, 2012, nr 1.
- Ronemaa H., *Huawei's Backdoor in Estonia: Ex-Ministers Hired for Last Minute Lobby Efforts*, Re:Baltica, 16.02.2020, <https://en.re-baltica.lv/2020/02/huaweis-backdoor-in-estonia-ex-ministers-hired-for-last-minute-lobby-efforts/>.
- Sierzputowska K., *Determinants of state security policy based on the example of the Republic of Estonia*, Security Forum 2020, 13th Annual International Scientific Conference February 12th-13th, red. J. Usiak, D. Kollár, Banská Bystrica 2020.
- Sierzputowska K., *Polska w NATO. NATO w Regionie. W 70. rocznicę powstania Sojuszu Północnoatlantyckiego*, Warszawa 2019.
- Socha R., *Analiza relacji cen gazu ziemnego i ropy naftowej. Czy ceny są nadal od siebie zależne?*, „Polityka energetyczna – Energy Policy Journal”, t. 17, 2014, z. 2.
- Szacawa D., *Finlandia i Szwecja składają wnioski o członkostwo w NATO*, „Komentarze IEŚ” 2022, nr 609.
- Szubrycht T., *Morze, bezpieczeństwo morskie i marynarka wojenna w chińskich dokumentach strategicznych*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, t. 10, 2019, nr 1, <https://doi.org/10.34862/rbm.2016.1.6>.
- Thornton R., Karagiannis M., *The Russian Threat to the Baltic States: The Problems of Shaping Local Defense Mechanisms*, „The Journal of Slavic Military Studies”, t. 29, 2016, nr 3, <https://doi.org/10.1080/13518046.2016.1200359>.

- Tomala M., *Państwa bałtyckie wobec inicjatywy Partnerstwa Wschodniego*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2009, nr 4.
- Tunbridge J. E., Ashworth G. J., *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*, Chichester – New York 1996.
- Twitter, https://twitter.com/nexta_tv?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E152616138731094-8353%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fpolskieradio24.pl%2F5%2F1223%2Fartykul%2F2959653rosyjscy-hakerzy-wypowiedzieli-wojne-10-panstwom-w-tym-pol-sce.
- Wojakowski R., *Cyberprzestrzeń jako piąty wymiar wojny hybrydowej w kontekście Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w aspekcie niemilitarnych instrumentów oddziaływania Federacji Rosyjskiej*, red. M. Banasik, A. Rogozińska, Warszawa 2019.
- Woolston H., *Propaganda in Soviet Russia*, „American Journal of Sociology”, t. 38, 1932, nr 1.
- Xian H., Atkinson C., Meng-Lewis Y., *Guanxi and high performance work systems in China: evidence from a state-owned enterprise*, „The International Journal of Human Resource Management”, t. 30, 2019, nr 19, <https://doi.org/10.1080/09585192.2017.1332670>.

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

Kierownik Zespołu Bałtyckiego w Instytucie Europy Środkowej, adiunkt na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce, doktor nauk humanistycznych w zakresie archeologii. Laureatka programów „Mobilność Plus” (2016-2017) oraz „Miniatura” (2022-2023), podczas których realizowała projekty badawcze dotyczące mniejszości narodowych w państwach bałtyckich. Zainteresowania badawcze: polityka i bezpieczeństwo w Europie Środkowo-Wschodniej i na obszarze poradzieckim, państwa bałtyckie, mniejszość rosyjska, dziedzictwo sowieckie.

Kamila Sierzputowska

Adiunkt na Wydziale Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, specjalność: stosunki międzynarodowe. Członek redakcji magazynu NATO „JFTC NATO Magazine – Transformation Through Training”. Redaktor tematyczna czasopisma naukowego „Świat Idei i Polityki”. Główne zainteresowania badawcze oscylują wokół zjawisk i procesów zachodzących w relacjach międzynarodowych, kwestii bezpieczeństwa transatlantycznego, NATO, *soft power* oraz polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa estońskiego.

ISBN 978-83-66413-88-7

www.ies.lublin.pl